

THE
SARASWATI MANIMALA

(NIGHANṬU MANIMALA)

OR

VAIDICA KOSHA.

EDITED AND PUBLISHED BY

VIDYAVACHASPATI PANDITA MADHU-

SOODANA OJHA, COURT PANDIT

TO H. H. THE MAHARAJA

OF JAIPUR.

FIRST EDITION

PRINTED AT

THE "BALCHANDRA PRESS,

JAIPUR.

ALL RIGHTS RESERVED }
BY THE AUTHOR. }

1906

{ PRICE AS. 8

श्रीः ।

सरस्वतीमणिमाला ।

13594 (निघण्टुमणिमाला)

वैदिककोषः

जयपुरराजसभाप्रधानपण्डितवैद्यवाचस्पति
श्रीमधुसूदनशर्मणा मैथिलेन विरचितः

प्रथमं संस्करणम् ।

मोऽयं

जयपुरे बालचन्द्रयन्त्रालये मुद्रयित्वा

प्रकाशितः ।

शके १८२८

मूल्यमात्रकाष्टकम् ।

श्रीः ।

भूमिका ।

सुप्रतिपन्नमिदं सर्वैरपि प्रज्ञाचक्षुर्धेद एव भारतीयानां परं निःश्रेयसकारणम्, असाधारणो गौरवहेतुः, गरीयसी संपद्येति । स चाद्य सर्वपुरुषार्थहेतुः, कालपर्ययाद्विपर्यस्त-मातेभिरस्माभिरत्यर्थमुपेक्षित इत्यपि भावयन्त्येव काले-ऽस्मिन् भावुका विपाश्चतः । परं चिराद्देवार्थपरिशीलनपर-म्पराया विच्छिन्नत्वेन तदर्थमतितरां प्रयतमानैरपि बहुभि-र्नाशानुरूपं फलमुपमुज्यत इति तस्य पुनः प्रचाराय तद-र्थबोधनायोपयुज्यमानानामङ्गग्रन्थानां प्रचार इदानीं बहु-तरमपेक्ष्यते, अर्थबोधनाय चोपयुज्यमानेष्वपि बहुष्वङ्गेषु कोश एव प्रथमं सोपानमिति लोकसाम्यादेवावगम्येत विद्वद्भैरः । वेदाङ्गः कोशश्च समाम्नायापरपर्यायो निघण्टु-नामातिप्राचीनो भगवद्यास्ककृतनिरुक्ताख्यभाष्यसंवलितः प्रसिद्धस्यैव सर्वत्र । परमत्र पठितानां नाम्नां मुक्तकरूपतया

न नाभि सौकर्येणाभ्यसितुं पारयन्ति विद्यार्थिनः, न चा-
 त्राभ्यसनसौकर्यार्थमुपधुज्यमानः सन्निवेशक्रमोऽपि यथा-
 वद् दृश्यते, बहवश्च शब्दा अत्र सन्दिग्धार्थकत्वेनैवोपनिब-
 द्धाः, भाष्यकारेण च भगवता यास्केन सुविचार्य कृतेऽपि
 तदर्थनिर्णये न ततः सम्यगवगन्तुं पार्यते प्रथमाधिका-
 रिभिः । ताभिरेताभिस्तुपचित्तिभिर्जायमानां वेदार्थाधिगमे-
 ष्छूनामुत्साहक्षतिमालोक्य तन्निवर्तनाय, यथाशक्यमहं
 प्रावर्तिषि । तत्र देशेऽस्मिश्चिरात्प्रवृत्तां पद्यमयकोशाभ्य-
 सनपरिपाटीप्ररुद्ध्य पद्यमयेनानेन प्रबन्धेन निघण्टुक्ताः
 शब्दाः अकरखण्डो विभज्योपनिबद्धाः सन्दिग्धाश्चापि नि-
 रुक्तमतिपादितार्थेन न्वाख्याताः, किं च बहुतरापयुक्तो
 देवतानिरूपणांशोऽपि निरुक्तविवृतः सूक्ष्मरूपेणोह प्रति-
 पादितः । तदवश्यं सम्यगभ्यस्तोऽयं निबन्धो वेदार्थाविज्ञा-
 नप्रेम्नानामत्यर्थमुपकुर्यादीति विद्वत्सिद्धिः ।

अत्र च ग्रन्थे निघण्टुमतिपादिता एव शब्दा उपनि-
 बद्धा नातिरिक्ताः । यथापि सन्त्येवापरेऽपि बहवः शब्दा
 वेदेषु श्रूयमाणा ये नोपनिबद्धा भगवता निघण्टुकृता, न

च स्पृष्टा भगवता यास्केनापि; परे ननेऽत्रःप्युपनिबद्धाः।
 तेषामपि तु शब्दानां ब्राह्मणग्रन्थानुत्तरि निरूपणं चिकी-
 र्षिभ्यस्माभिः; तद्यदि ग्रन्थमिमं पर्यालोच्य प्राज्ञवरा बर्द्ध-
 यिष्यन्त्यस्मदुत्साहं तर्ह्यचिरादेवापरेण भागेन निघण्टु-
 ध्वनभिहितानामपि शब्दानां कोशं प्रकाशयिष्यामः।
 अन्ततश्च प्रीयतामेतेन व्यापारेण भगवान् भूतभावनो वेद-
 पुरुष इत्याशासाना यत्नमिमं सफलमितुं विदुषां सापेक्ष द-
 ष्टिपातमभ्यर्थयामहे। इति शुभम् ।

वैदिककोषस्य विषयानुक्रमः ।

	पृष्ठे	श्लोकाः
दैवतवर्ग—		
१ त्रिलोकीस्था देवताः	१	१ - ७
२ भूमिष्ठा देवताः	२	८ - १८
३ अन्तरिक्षस्था देवताः	३	१० - २४
४ दिवाष्ठा देवताः	४	२५ - ३२

दिव्यवर्ग—

१ आकाशपृथिव्यौ	६	१ - ३
१ पृथ्वी	६	४ - ४॥
१ हिरण्यम्	७	४॥ - ६
१ अन्तरिक्षम्	११	६ - ७॥
१ दिशः	११	७॥ - ८॥
१ किरणाः	११	८॥ - ११

	पृष्ठे	श्लोकाः
७ दिनम्	८	१२-१२
८ उषाः	"	१३-१४
९ रात्रिः	"	१५-१६
१० मेघः	८	१७-२०
११ जलम्	६	२१-२७
१२ नदी	१०	२८-३१
१३ अग्निः	१०	३२-३६

मनुष्यवर्ग—

१ मनुष्यः	११	१ - २॥
२ मेधावी	१२	२॥ - ३
३ स्तोता	"	४ - ४
४ ऋत्विक्	"	५ - ५
५ अध्यक्षः	"	६ - ५॥
६ चौरः	१२	५॥ - ७
७ अपत्यम्	१३	७ - ८

धर्मवर्गै—

	पृष्ठे	श्लोकाः
१ महान्	१३	१ - २
२ क्षुद्रः	१४	३ - ३
३ बहुः	१४	४ - ४
४ समीपः	१४	४ - ५॥
५ दूरः	१४	५॥ - ६
६ पुराणः	१४	६ - ६॥
७ नवीनः	१५	६॥ - ७
८ अन्तर्हितः	१५	७ - ८
९ सुन्दरः	१५	८ - ९
१० रूपम्	१५	९ - १०॥
११ हस्ता	१५	१०॥ - १२
१२ अङ्गुलयः	१६	१२ - १४
१३ कर्म	१६	१४ - १५
१४ यज्ञः	१६	१५ - १६॥

	पृष्ठे	श्लोकाः
१५ सत्यम्	१७	१६॥-१७
१६ वाक्	१७	१७-२१
१७ प्रज्ञा	१७	२१॥-२२॥
१८ सुखम्	१८	२३-२४॥
१९ बलम्	१८	२५-२७
२० क्रोधः	१८	२७-२८
२१ वज्रम्	१८	२८॥-२९॥
२२ युद्धम्	१८	२९॥-३४
२३ धनम्	१८	३५-३६
२४ गौः	२०	३६-३७
२५ अन्नम्	२०	३७-३८
२६ गृहम्	२०	३८-४०
२७ क्रुपः	२१	४०-४१
२८ प्रज्वलनम्	२१	४१-४२॥
२९ शीघ्रः	२१	४२॥-४५

पृष्ठे श्लोकाः

क्रियावर्ग—

१ गतिः	२२	१ - १०
२ व्यासिः	२३	१० - ११
३ ईगनम	२३	११ - १२॥
४ अध्येषणा	२३	११॥ - १२
५ सन्धि	२३	१२ १६
६ पश्चिर्पा	२४	१६ १७
७ याचना	२४	१७ १६
८ ईत्तगाम	२५	१६ - २०
९ इत्ता	२५	२१ - २१
१० दानम	२५	२१ - २२
११ भोजनम	२५	२२ - २३
१२ मज्जननम	२६	२३ - २४
१३ क्रोधनम	२६	२४ - २५
१४ ह्वनम	२६	२५२ - ८

	पृष्ठ	श्लोकाः
१५ शयनम्	२७	२८-२९
उपसर्गवर्गे—		
उपसर्गसंग्रहः, निपातसंग्रहश्च	२७	१ - १५
एकपदिकवर्गे—		
१ द्वाषष्टिपदानि	३०	१ - ६
२ चतुरशीतिपदानि	३०	६ - १३
३ द्वात्रिंशत्पदानि	३१	१३ - २७
एकपदिकार्थवर्गे—		
१ द्वाषष्टिपदानामर्थाः	३४	१ - २६
२ चतुरशीतिपदानामर्थाः	३७	३० - ६७
३ द्वात्रिंशत्पदानामर्थाः	४२	६८ - १२८
४ दशान्वगमोदाहरणानि	४६	१२९ - १४३
५ द्विपदैकार्यसंग्रहः—	५२	१ - ४

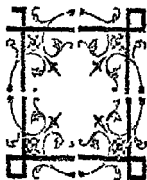
अनेकार्थवर्ग—

१	द्रव्यसाधारणपदानि	५३	१ - ४
२	अनेकार्थशब्दाः	५४	१ - ६०
३	अनेकार्थधातवः	६३	१ - ८

बृहद्देवतावर्ग—

१	प्रधानदेवताविचारः	६५	१ - २०
२	अग्निभक्तयः	६७	२१ - ३६
३	इन्द्रभक्तयः	६०	३६ - ५६
४	सूर्यभक्तयः	६२	५६ - ६६
५	अग्निनामानि पञ्च	६४	६६ - ७६
६	इन्द्रनामानि पद्मविंशतिः	७६	७६ - १०६
७	सूर्यनामानि नव	२	१०६ - १२०
८	वर्गसंग्रहः कविपरिचयश्च	॥	१ - ६

इति शुभम् ।

ॐ तत्सत् ।

ऋग्यजुःसामभिस्तत्त्वं निर्दिशन् सर्वतः पुनस्तु
प्रवर्तयन् ज्ञानरूपी भगवान् मे प्रसीदतु ॥ १ ॥

वेदमन्त्रस्तुताः सर्वा निर्दिश्यन्तेऽथ देवताः ।
सोमपास्तु त्रयस्त्रिंशत् त्रयस्त्रिंशत्सोमपाः ॥ २ ॥

आदिखा वसवो रुद्रा विश्वेदेवगणावपि ।
प्रजापतिवषट्कारौ वाग्धिनौ वेति सोमपाः ॥ ३ ॥

प्रयाजाश्चानुयाजाश्चावयाजाश्चेत्सोमपाः ।
एकादशक्रमेणैते भूमौ मध्ये दिवि स्थिताः ॥ ४ ॥

अथाग्निरिन्द्रबायुश्चादित्यश्चेति प्रधानतः ।
देवतास्तिस्र एवैताः पृथ्वी-मध्य-दूश्चविष्णुताः ॥ ५ ॥

आदित्यस्यादित्या, रुद्रा इन्द्रस्य, वसवोऽग्नेः, ।
अधिदेवा अथ मरुतो देवविंशो रुद्रपुत्राश्च ॥ ६ ॥

अथवेन्द्रस्य तु मरुतो, रुद्राः सोमस्य, वसवोऽग्नेः ।
 आदित्या वरुणस्य तु गण्डिनः सहवासिनो देवाः ॥ ७ ॥
 द्रविणोदा जातवेदा वैश्वानर इमेऽनयः ।
 पार्थिवा उत्तरत्रापि प्रयोगो दृश्यते कश्चित् ॥ ८ ॥
 द्वादश आप्निय एता, बर्हिर्द्वारस्तनूनपादिभ्यः ।
 ईल उषासानक्ता, स्वाहाकृतायो नराशंसः ॥ ९ ॥
 दैव्या होतारा अपि, तिस्रो देवीर्विनस्पतिस्त्वष्टा ।
 एषामभिधेयार्थे मतभेदो दृश्यते विदुषाम् ॥ १० ॥
 अथ सत्त्वानि वर्यन्ते पृथिव्यायतनानि हि ।
 अथः शकुनिमण्डूकावक्षो ग्रावा नरस्तुतिः ॥ ११ ॥
 वृषभो द्रुपणो नद्य आप ओषधयः पितुः ।
 रात्रि-श्रद्धा-पृथिव्यन्वारयान्यग्नायि चेत्यपि ॥ १२ ॥
 रथ-दुन्दुभि-हस्तर्त्ने-धुवी-धु-ज्या-धनुः-कशाः ।
 अभीषु-कवचादीनि युद्धोपकरणानि च ॥ १३ ॥
 शुनासीरौ हविर्धाने मुसलोल्लसत्ते तथा ।
 देवी ऊर्जादृती, देवी जौष्टी, आत्नी च रोदसी ॥ १४ ॥

(३)

विषादशुद्ध्याविसृष्टौ द्वन्द्वान्यन्यानि वान्योप ।
इति पद्त्रिंशदुक्तानि स्तूयन्ते यानि भुरिदमः ॥१५॥
नद्यो नव, मृषोमा चार्जोकीया च वितस्तिष्ठा ।
असिक्री च परुष्णी च शुतुद्री च सरस्वती ॥१६॥
गङ्गा च यमुना चेति स्तूयन्ते तत्र तत्र हि ।
मिन्धुर्विषाद् द्विनस्ता च चन्द्रभागा इरावती ॥१७॥
शतद्विरिति चैतासामादितौ लौकिकाभिधाः ।
अन्त्यास्तिष्ठाः प्रसिद्धाख्या उक्ता एतास्तु भूगताः ॥१८॥

इति भूमिष्ठा देवताः ॥

वायुर्वरुणरुद्रेन्द्राः पर्जन्योऽथ वृहस्पतिः ।
वास्तु-क्षेत्र-ब्रह्म-वार्चा पतयोऽर्षानपाद् यमः ॥१९॥
कः सरस्वान् विश्वकर्म्मर्षि मित्र-ताक्षक मन्ववः ।
दक्षिणाः सधिता त्वष्ठा वातोऽग्निरिति मध्यगाः ॥२०॥

श्येन-प्रजापति-सुपर्ण-पुच्छरवोऽहि-
 विश्वानरा निधन-धातृ-विधातृ-सोमाः ।
 एतेऽपि पूर्ववद्विहापि च ह्यन्यभाजो
 वेनोऽमुनीतिऋत इन्दुरिषे त्वहव्याः ॥ २१ ॥

मरुतो रुद्राः पितरो भृगवोऽङ्गिरसोऽप्यथर्व ऋभवः स्युः ।
 अथ च वाशिष्ठा आप्त्या एता गणदेवतास्तत्र ॥ २२ ॥

अदितिः सरमा पृथिवी, राकाऽनुमतिः कुहूः सिनीवाली ।
 अग्न्या सरस्वती वाग्, गौरी गौरुर्वशी यमीन्द्राणी ॥ २३ ॥

धेनुरिलोषाः पथ्यास्वस्तिर्वै रोदसी, स्त्रियस्त्रेताः ।
 एते सर्वे देवा मध्यस्थाना विनिर्दिष्टाः ॥ २४ ॥

इति अन्तरिक्षस्था देवताः ।

अथ देवा क्षुस्थानाः, सविता भगस्यर्धपूरणो विष्णुः ।
 विश्वानरोऽथ वरुणः, केशि-वृषाकपि-यमै-कपातसिन्धु २५

(५)

दध्यङ्गथर्वमनवोऽथ सप्तऋषयो वसुश्च नासत्यः ।
दक्षोऽपि त्वष्ट्रोपा वृषाकपायी-सरण्यु-सूर्याश्च ॥ २६ ॥

धाता पित्रो वरुणोऽद्यमा भर्गोऽथुर्विवस्वांश्च ।
इन्द्रञ्चादितिपुत्रास्त्वष्टृ सवितृ-पृष-विष्णवोऽप्युक्ताः ॥ २७ ॥

सप्तर्षयोऽथ देवा विश्वेदेवाश्च साध्यदेवाश्च ।
द्युस्थानानां संज्ञाः प्राणानां वाथ रश्मीनाम् ॥ २८ ॥

अग्निश्चेन्द्रश्चादित्यरश्मयो धासवाः कथिताः ।
इन्द्राणीवरुणान्यग्नाय्याद्या देवपत्न्यः स्युः ॥ २९ ॥

अग्निर्वरुण आदित्स इन्द्र आदित्यरश्माः ।
यज्ञः सोमोऽश्विनौ वाचश्चेत्यतिस्तुतयो मताः ॥ ३० ॥

पितरः प्रायशोऽथर्व-ऋभुमृग्वङ्गिरोगणाः ।
आप्त्या नासर्षयस्त्रेधा एकताश्च द्वितास्त्रिताः ॥ ३१ ॥

केशिनः कथिता अग्निर्वायुः सूर्य इति त्रयः ।
प्रजापतय उद्दिष्टाः सूर्यसंवत्सरादयः ॥ ३२ ॥

(६)

भारतीडासरस्वत्यस्तिस्रो देव्य उदाहृताः ।
दिवि भुव्यन्तरिक्षे च क्रमेण निवसन्ति याः ॥ ३३ ॥

इति दिविष्ठा देवताः ॥

इति दैवतवर्गः १

दिव्यवर्गः २

द्यावापृथिव्यौ—

स्वधे पुरन्धी धिपयो रोदसी सदसी मही ।
अही गभीरे गम्भीरे ओरयौ चम्बावथादिति ॥ १ ॥
अम्भसी नभसी क्षोणी सन्ननी बहुले अपि ।
उर्वी पृथ्वी च रजसी पाङ्ग्वौ घृतवती अपि ॥ २ ॥
दूरे अन्ते अपारे च वृहती रोधसी अपि ।
नज्जौ द्यावापृथिव्योस्तु नामान्येतानि सन्ति हि ॥ ३ ॥

पृथ्वी—

भूर्भूमिरवनिः पूषा गान्तुर्गोत्राऽदितिः क्षितिः ।
क्षोणिः क्षामा मही पृथ्वी गौरिल्ला निर्ऋती रिपः ॥ ४ ॥

उर्वी ग्मा ज्मा क्ष्मा क्ष्मा क्ष्मा पृथिव्या अभिधा इमाः।

हिरण्यम्—

हेम चन्द्रमयो रुक्मं हिरण्यममृतं मरुत् ॥ ५ ॥
 लोहं पेशो जातरूपं कनकं भर्मं काञ्चनम् ।
 कुशनं दत्रमित्येता हिरण्यस्याभिधा मताः ॥ ६ ॥

अन्तरिक्षम्—

त्रियदम्बरमाकाशं व्योम पुष्करमध्वरम् ।
 भूः स्वयम्भूः पृथिव्यापोऽन्तरिक्षं धन्वर्वाहिषी ॥ ७ ॥
 अध्वा समुद्रः सगरोऽन्तरीक्षस्याभिधा इमाः ।

किरणाः—

खेदा तु किरणा गात्रो रश्मयोऽभीषवो वनम् ।
 गभस्तयो दीधितयः साध्या उस्ता मरीचिपाः ॥ १० ॥
 सुपर्णाः सप्तश्रृषयो मयूखा वसवोऽद्युष्टु ॥ ११ ॥

दिशः—

हरितः ककुभः काष्ठा आष्ठा व्योमोपरा दिशः।
 आता आशा दिशामारुया एताः प्रायेण भूमनि ॥ ६ ५

(८)

दिनम्—

भानुर्धर्मो घृणो घ्रंसो वासरं स्वसराणि च ॥
वस्तोर्दिनं दिवा शुद्धौर्धविद्यावि दियेदिवे ॥ १२ ॥

उषाः—

अहना द्योतना श्वेत्या वाजिनी वाजिनीवती ।
ओदती भास्वती मृन्नावरी चित्रा मघाऽर्जुनी ॥ १३ ॥
विभावरी सूनरी च सूनृता सूनृतावती ।
सूनृतावद्यरूपी स्यादरूपीत्युपसोऽभिधाः ॥ १४ ॥

रात्रिः—

नक्तऽक्तुः शर्वरी श्यावी शोकी मोकी हिमा रजः ।
पयः पयस्वती नस्वी तयोऽसिक्की तमस्वती ॥ १५ ॥
दोषोम्योंध उषा राम्या घृताची शिरिष्णा क्षपा ।
यम्या नम्येति नामानि राज्या इति विभावय ॥ १६ ॥

मेघः—

अद्रिर्गोत्रो गिरिर्ग्रीवा पर्वतोऽश्मा ब्रजो बलः ।
अभ्रं बलाहको मेघो बराहः शम्बरश्चरुः ॥ १७ ॥

(६)

रौहिणो रैवतो वृत्रः फलिगाह्यपरोपलाः ।
वृषन्धिरसुरः कोशश्चमसो दृतिरोदनः ॥ १६ ॥
बलिशानः पुरुभोजा अक्षो मेघाभिधा इमाः ॥ २० ॥

जलम्—

इदं जलं जलापं वार्षारि तेजः स्वप्ना वनम् ।
गभीरं गम्भरं शुक्रं कृपीटं गहनं वपुः ॥ २१ ॥
तृपं तोयं शम्बरं सत् पवित्रममृतं धृतम् ।
अश्वमन्त्रु हावः पूर्णं सर्वं सर्पिरपोऽक्षितम् ॥ २२ ॥
नामान्नं वहिरीमाप इन्दुर्हेम महो महत् ।
स्वःसर्गाः सदम सदनं सुखं क्षत्रं शुभं वशः ॥ २३ ॥
भविष्यद् भुवनं भूतमृतं सत्यं रयिः प्रयः ।
रमः सरः सहो व्योम यादुरोजो यहः शंभः ॥ २४ ॥
तुग्या सतीनं सखीकं स्वतीकं भेषजं क्षपः ।
आवया अक्षरं स्त्रोतस्त्वप्तिर्जाम्याद्युधान्यहिः ॥ २५ ॥
सुक्षेम धरुणं जन्म क्षीरं नीरं वुसं विपम् ।
वृषुकं बर्बुरं रेतः पुरीषं पिप्पलं मधु ॥ २६ ॥

(१०)

कृशः कवचं सञ्जितं धस्मन्वद्दुकं सिरा ।
क्षोदःक्षुद्रमनभोऽम्भोऽर्शा अररिन्दानि जामिवत् ॥ २७ ॥
ऋतस्य योनियोनिः कं जलनामानि भावय ।

नदी—

यव्या अवनयः सीराः स्रोत्याः स्या धुनयोऽयुवः ॥ २८ ॥
एन्यो रुजाना हरितः सरितो रोहितोऽजिराः ।
स्वादो अर्शा रोषचक्रा टव्यो वर्यश्च ससूनः ॥ २९ ॥
नभन्दा वक्षणा वध्वः कुल्या अर्शाश्च सिन्धवः ।
हिरण्यवर्णाः पर्वत्य इरावत्यश्च मातरः ॥ ३० ॥
हरस्वत्यस्तरस्वत्यः सरस्वत्यः स्रवन्तिकाः ।
ऊर्जस्वत्यः पयस्वत्यो रोश्रस्वत्यश्च निम्नगाः ॥ ३१ ॥
भास्वत्यो नद्य इत्येवं नदीनामानि भावयेत् ।

अश्वः—

अश्वो वाजी ह्यः सतिरवौचैःश्रवसोऽरुषः ॥ ३२ ॥
वधिकावा दधिकाश्च दौर्गह-ब्रध्न-बह्वयः ।
तःक्ष्यो मांश्चत्व आशुक्च पैद्र एतव एतशः ॥ ३३ ॥

अग्वाः सुपर्णा हंसासः श्येनासोऽव्यथयो नरः ।
ह्यार्याः पतङ्गा इत्येते सामान्येनाश्ववाचिनः ॥ ३४ ॥

• *

पूष्णोऽनाः, सवितुः ज्यावाः, विश्वरूपा बृहस्पतेः, ।
अश्विनो रासभद्रन्दं, पृपत्यो मरुतामपि, ॥ ३५ ॥
हरी इन्द्रस्य, हरितस्त्रादित्यानामथोपसाम् ।
गावोऽरुणयोऽथ नियुतो वायोर्वहेस्तु रोहितः ॥ ३६ ॥

इति दिव्यवर्गः ।

मनुष्यवर्गः ३

मनुष्यः—

जगतस्तस्थुषो मर्त्या मर्ता मर्त्या धवा नरः ।
द्रुक्ष्वस्तुर्वशा ब्राता जन्तवः क्षितयो विगः ॥ १ ॥
मनुष्या नहुषः कृष्टिहरिचर्षणयो नराः ।
विवस्वन्तः पञ्चजना यदवः पूरवोऽनवः ॥ २ ॥
आयवः पृतना एते मनुष्यार्थाभिधायकाः ।

(१२)

मेधावी—

मन्धाता मतयो मनञ्चिदुशिजो वेनो त्रिधाता विपः
कीस्तासोऽपि विपन्धवोऽपि मतुथा अकेनिपः केनिपः ।
धीरो विप्रविपञ्चितावृधुकवी अद्घातयो वाघतो
मृतसः कस्वमनीपि—वेषस इमे विशो नवेदाः समाः ॥३॥

स्तोता—

रेमस्तामुर्नदो नादः सूरि-स्तुप्-कारु-कीरयः ।
छन्दो रुद्रः कृपस्युर्गौर्जरिना स्तोतृवाचकाः ॥ ४ ॥

ऋत्विक्—

भरताः कुरवो वृक्तवर्हिपोऽपि यतस्रचः ।
मवाधो वाघतो देवयवो मरुत ऋत्विजः ॥ ५ ॥

अध्यक्षः—

अध्यो नियुत्वान् राष्ट्री स्वुरीश्वरार्था इनः पतिः ।
दधिक्राव चौरः—
नाक्ष्यो मारिपू रिभवा विहायास्तायुनस्करौ ॥ ६ ॥

(१३) .

तृपुस्तृका वृको रिह्वा हुराश्चिच मलिम्लुचः ।
अचशंसो मुपीवांश्च वनगुः स्तेनवाचकाः ॥ ७ ॥

अपत्यम्—

तुक् तोकं तनयस्तोक्म तक्मापत्यं नपात् प्रजा ।
वीजमप्लो गयः शेषो यहुर्जाः सूनुरित्यापि ॥ ८ ॥

इति मनुष्यवर्गः ॥ ३ ॥

धर्मवर्गः ४

महान्—

माहिषस्तविपस्तवसो रभसः ककुहो महद् बृहद् ब्राधन् ।
ब्रध्नोऽद्रुतं विरप्शी बंहिष्टो बर्हिषद् विहायाश्च ॥ १ ॥
अश्वोऽम्भृणो गभीरो माहिन ऋष्वो विवक्षसे तुक्षः ।
उक्षित उक्षर्भुक्षा ववक्षिथो यह्व—इत्यथी महति ॥ २ ॥

(१४)

चुद्रः—

शुल्लकेऽल्प ऋहन् ह्रस्वः प्रातिष्ठा मायुकः कृधु ।
अर्भको वभ्रको दभ्रं निवृष्वस्त्वपमः समाः ॥ ३ ॥

वहुः—

उरु पुरु शश्वद् विश्वं परीखसा व्यानाशः कुवित्सलिलम् ।
तुषि च शतं च लहसं भूरि च बहुवासेका एते ॥ ४ ॥

समीपः—

आसात् स्यादस्तमीके च तुर्वशे तडिदम्बरम् ।
आके उपाके अर्वाके अवमे उपमेऽन्तमम् ॥ ५ ॥
अन्तिकार्या इमे प्रोक्ता अथ दूरार्थकाः परे ।

दूरः—

आरे आके पराके च पराचैश्च परावतः ॥ ६ ॥

पुराणः—

प्रवयाः प्रीद्वोऽह्नाय पूर्ण्यं प्रत्नं सनेमि च ।

(१५)

वर्षीनः—

इदानीं नूतनं नूतं नवं नव्यमिदा इति ॥ ७ ॥

अन्तर्हितः—

निशयं सस्वरपीच्यं च प्रतीच्यं सनुतर्हिरुक् ।
पुराणे षट्, नदीने षट्, निर्णीतान्तर्हितस्य षट् ॥ ८ ॥

सुन्दरः—

अनवद्योऽनभिशस्तः पाकोऽनेद्योऽप्यनिन्ध उक्तयोऽपि ।
वयुनमनेमाऽक्षेमा वामसुनीथौ प्रशस्यन्नामानि ॥ ९ ॥

रूपम्—

पेदाः पिष्टं वपुरपुर्वन्निरुर्वपोऽमतिर्मरुत् ।
प्परः प्पुरप्सः कृशमरुषं शिल्पमर्जुनम् ॥ १० ॥
अप्रस्ताम्नं च निर्णिक् च रूपनामान्यमृनि हि ।

हस्तौ—

अथ बाहू च भुरिजावभीशू च विनङ्गृसौ ॥ ११ ॥

द्विपस्ती च गभस्ती च भरित्रे चायती च ती ।
अप्रधाना न्यवाना च करस्नौ शकरी करे ॥ १२ ॥

अङ्गुल्यः—

अण्व्योऽग्रुत्रो त्रिंशः शय्या रशना धीतयो धुरः ।
अथय्योऽवनयः कक्ष्या योजनानि विपः क्षिपः ॥ १३ ॥
स्वसारोऽभीशवः शाखा जामयश्च सनाभयः ।
गभस्तयो दीधितयो योक्ताशि हरितस्तथा ॥ १४ ॥

कर्म—

कर्त्तव्यः कर्त्तव्यं करन्ती ऋतु-करुणा-करः कर्त्तव्यं कर्त्तुमप्यः ।
कृत्वी चक्रव कीरकृद् व्रत-करण-शची-शक्तयः कर्त्तव्यं घीः ।
विष्टी वेषश्च वेपोऽप-इति शिम-शमी-शकम शिल्पं च दंसा
नामान्येतानि वेदे कलयति कुशलः कर्मशि व्यत्ययाच्च ॥

यज्ञः—

यज्ञो वेनोऽध्वरो मेघो विदधः सवनं मखः ।
इष्टिहोत्रा देवताता विष्णुरेन्दुः प्रजापतिः ॥ १६ ॥
धर्मं नार्यः पञ्चदश यज्ञनामानि चक्षते

ससम्—

ससे सससृनं सत्रा श्रद्धित्थाद्वा षडित्यमी ॥ १७ ॥

वाक्य—

श्लोको घोषो गगो वाणः स्वनः जब्दः स्वरः मरः ।
 घारा गौरी गौशिला गौगान्धर्वी भारती गखा ॥ १८ ॥
 गाघा गभीरा गम्भीरा मन्द्रा मन्द्राजती नना ।
 वाशी वाणी च वाणीची मूर्ध्या स्वाहा सरस्वती ॥ १९ ॥
 नार्धेनुर्धिपणा धेना मना मेदिः कशा निवित् ।
 होत्रा ऋग् घमनिर्नाडीर्माणुकाकुदुपब्दयः ॥ २० ॥
 वागनुष्टुप् शची गल्द्रा वल्गुर्वगुर्विपा षधः ।
 सुपर्णा यकुणे जिह्वा मही घाऽदितिरक्षरम् ॥ २१ ॥
 एतानि सप्तपञ्चाशद्ब्रह्मो नामानि चक्षते ।

प्रज्ञा—

केतुः केतश्चेतश्चित्तं माया शची क्रतुर्वद्युनम् ॥ २२ ॥
 धीरमुद्यमभिरव्यह प्रज्ञानामानि कथ्यन्ते ।

(१८)

सुप्तम्—

शिम्वाता शतरा शर्म शिवं शैवं च शैवधम ॥ २३ ॥
स्योनं सुप्तं शुनं शूषं जलापं भेषजं मयः ।
सुम्भ्यं शम्भं शातपन्ता स्यूमकं सुदिनं तथा ॥ २४ ॥
शिल्युः शं कभिमे शब्दाः सुप्तार्था एकविंशतिः ।

बलम्—

श्रोजः पाजः शवः शर्द्धस्वृत्तं त्वन्तस्तरस्तरः ॥ २५ ॥
शूषं शुष्णं वीडु शुष्पं नृम्भं च्यौवं यदः महः ।
दक्षो वर्गो वधो बाधो बृजिनं वृक् च शम्बरम् ॥ २६ ॥
स्यन्द्रासो द्रविणं पौंस्यं धर्णासिस्तविषी तथा ।
मज्जना वल्लनामानि पदार्थज्ञाः प्रचक्षते ॥ २७ ॥

क्रोधः—

हरो हरो हृशिरूर्शिरेहो हेडो व्यधिस्त्यजः ।
भामो मन्युश्च तपुषी क्रोधनामानि मानय ॥ २८ ॥

वज्रम्—

मेनिनेभिर्नमः कुत्तमः कुलिशः सायकस्तुजः

सृको वृको वधो वज्रः स्वधितिः परशुः पविः ॥ २६ ॥
हेनिर्दिशुत्तिग्ममर्को वज्रनामानि भावय ।

युद्धम्—

विवाग् दिवाद्यो नद्रुः प्रधने च मदाधने ॥ ३० ॥
पृतनाः पृतनाज्यं च पृत्ते पृन्सु खले खजे ।
स्पृथो मृधो भरे मीद्वे पौंस्य आक्रन्द आहवे ॥ ३१ ॥
आजावागौ वाजमानौ शूरसानी च मक्ष च ।
द्वजवृथे मधये च मयोहे च समत्सु च ॥ ३२ ॥
मर्माथे मङ्गथे मङ्गे मङ्गथे मयुगेऽज्म च ।
सर्गितः समनं सङ्गाः संख्ये मयञ्च मंवनः ॥ ३३ ॥
समनीके सगीके चाभीके समरथो रगः ।
मममत्यं नमधिता वाजे सङ्गामयाचकाः ॥ ३४ ॥

धनम्—

रेवृगो रिक्थं मधं वेदो नरिवो वन्धुरिन्द्रियम ।
श्वार्त्तं लृत्तं रथी रत्नं भगो मीदुं गयस्तना ॥ ३५ ॥

(२०)

रायो राथो वयो मेधा भोजनं द्रविणं वृष्टु
द्युम्नं नृम्यं वृतं वृत्रं श्रवो ब्रह्म धनार्थकाः ॥ ३६ ॥

गौः—

अन्नयोस्त्रियोस्ता जगती शकरीलादितिर्भही ।
अहीति नव नामानि गवामित्यवधारय ॥ ३७ ॥

अजम्—

वाजोऽन्धः क्षु नृतः निनं पितुरवो ब्रह्म स्वप्ना सृष्टा
क्षत्रार्कः सप्तमायुर्गणपमिरा नेमो नमः क्षुद्रयः ।
पृष्ठो धातिरिला यशो रसपयोवर्चःप्रयाति श्रवः
कीलालं क्षुमवेव मीनिमिते वा पाजोऽपि वाऽन्नार्थकाः ३८

गृहम्—

अस्तं पस्तं नीडं, कृत्तिः कृदरो गयो गत्तः ।
दुर्व्याः सन्न दुरोणे, शरखं स्रसराणि योनिरमा ॥ ३९ ॥
छाया छादिंश्छादिरीपि, वर्म्म च हर्म्य वरुथं च ।
अज्म च शर्म दमे गृहनामानि त्रीणि विशतिश्चेति ॥४० ॥

(२१)

कूपः—

कूपे कर्तः कातुः खानः काटोऽवटोऽवनो वत्रः ।
केवट उत्सः कारोत्तरः क्रिविः मूढः मूश्यदः कुशयः ॥४१॥

प्रज्वलनम्—

ज्वलनो नामधेयानि शृङ्गं स्यात् कल्पमन्त्रीकिनम् ।
जञ्जगामवदित्येवं मन्मनाभवदित्यपि ॥ ४२ ॥
अर्विः शोचिस्तपस्तेजो हरो ह्यश्वश्री जमद ।

श्रीघ्नः—

क्षिप्रार्थं तुज्यमानासस्तुजानो नु वत्तुलिः ॥ ४३ ॥
धुरगयुरजिरं जीरा जृष्टिस्तृगिः शु साचिवित् ।
आशु प्राशुः शीभमोपं मसु शूर्वा तृपु द्रवत् ॥ ४४ ॥
वानरंदाः शूयनासस्तुयं ताजद् शुगद् युगत् ।
अन्नास्नराशिरित्येते—धर्मवर्गोऽयमीरितः ॥ ४५ ॥

इति धर्मवर्गः ४

क्रियावर्गः ५

लोटते कसति लोटतेऽयते स्यन्दते स्यमति वर्ततेऽवति ।
 मंसति स्रवति सर्षतीपति ध्वंसति ध्रजति माष्टि वञ्चति
 कालयत्यतति गाति सञ्चति श्रौतति भ्रमति पेलयत्यपि
 कण्टति स्वरति ससृते सिसर्च्यार्च्यति जयाति हर्यनीङ्गते
 नक्षति क्षियति सक्षतीपति म्यक्षति त्सरति जेहतेऽर्दति
 षर्दति ध्रपति हन्ति जिन्वति भ्राति वाति पवते भुरयति
 द्राति याति पततीन्यति द्रमत्येजति द्रवति वेति वेनति
 प्साति सेषति जिगाति रेजति द्रूलति ध्रति ऋणोति ऋणवति
 रीयतेऽरुषाते सीयते धवत्येति धावति तुरीयतीति च
 ऋच्छति व्रजति डीयतेऽनिति क्षोदति पुवति युध्यतीति च
 इयति ईर्चे यते रथर्यति विपिष्टि योर्पाष्टि रिणाति दीयति
 इयक्षति क्षुम्पतिरंहीति क्षिणात्युणोति जङ्गन्ति जगन्ति गन्ति च
 पिस्यति विस्यति मिस्यति दध्यति वृन्ोति धन्वति ध्रुवति
 प्रवते पुवते च्यवते कवते गवते च नवते च ॥ ७ ॥
 चतति च चसति च शवति च हनति च बहते मिनाति धमतीति
 रजति च लजति च तकति श्वात्रति नसने मिनोति फणतीति

(१२)

जयति च जसति च जमति च मयाति जयायादबन्नजयन् ।
अवयु । ध्वःकृति इन्ताद् इयति इयन्तादथागनीयन्ति ॥६॥
सस्रति सिमूति हम्मति हम्पति दम्नोति कखति नख्यति च
रूढति राति जगाति दुम्न्त्याद्या गतिक्रिया बोध्याः॥ १०॥

व्याप्तिः—

आनडात्वात् आपानोऽभ्यानशे नशदश्रुते ।
नक्षतीन्वक्षश्चाष्ट दक्ष व्याप्तिक्रिया इषाः ॥ ११ ॥

ईशानम्—

ऐश्वर्यार्था राजती, रज्यति क्षयति पञ्चते ।

अध्वेषणा—

परिस्रव पवस्त्राभ्यर्षांशपोऽध्वेषणाक्रियाः ॥ १२ ॥

अर्षा—

अर्चति गायति रेभति नदति पपृत्ता गृणाति रूर्द्धयति ।
वल्गूयति शशमानो जरते रक्षयति मन्वते मदति ॥ १३ ॥

शंसति रसति पनस्यति पनायते भनति वेनानं स्तौति ।
 नौति च यौति च रौति च रजयति वाजयति पूजयति ॥ १५ ॥
 स्वदाते स्वरति स्तोभति पृच्छति जल्पति च कल्पते घमति
 पणते रिहति पणायति सपति कृपायति कृपयति ह्यते ।
 मन्त्रयते मन्द्रयते छन्दति च च्छद्यते च मह्यति च ।
 एनेऽथ वन्दते चाद्य भन्दते चाद्य मन्दनेऽन्यर्थाः ॥ १६ ॥

परिचंश्या—

परिचरणे तु इरज्यति सपति विवायति ऋणादे ऋञ्जोति ॥
 ऋच्छति किञ्च सपर्याति विधति नमस्यति दुवस्याति च ॥

याचना—

यन्तारः पीपरत् पूढि मदेमहि मनामहे ।
 यन्महे मायते यामि यन्धीषुष्यति चेमहे ॥ १८ ॥
 मिमिद्दोढे च मिमीहीति रिरीहीति रिरीङ्गि च ।
 दाढि शग्धीत्यमी शब्दाः श्लयन्ते याचनक्रियाः ॥ १९ ॥

(२७)

इच्छाम्—

चष्टे विचष्टे चिकथञ्च चाकनच्चावचाकशत् ।
विश्नचर्षीणराचक्ष्म विचर्षीणारितीक्षणे ॥ २० ॥

इच्छा—

वीष्टि वेति वनोति वेनति कानिपन् कनतीति च
च्छन्त्सदुड्भासे वक्षि वक्षति मन्यते जुपतेऽपि च ।
चाकनञ्चकमान आचक एव इत्यर्थे वाञ्छति
व्याहरन्ति हि कान्तिकर्मणि काविदा उशिगित्यपि ॥२१॥

दानम्—

तुञ्जति शिञ्चति वाशति दाति च दानति च राति रमति च
आपे च पृथाञ्च पृथाति च संहृत् एते हि दानकर्मणः ॥२२॥

भोजनम्—

वञ्चां वभस्त्यावयति भसथो वेति भर्षति ।
ह्वरत्षात्रिप्यन् वञ्चेष्टि वप्ततीत्याचिकर्मणि ॥ २३ ॥

(२६)

प्रज्वलनम्—

भ्राजि-भ्राजी भ्राजयतिश्च भन्दि-भन्दि-द्युति-ज्युति ।
रुक शोभती दीदयति शुभज्ज्वलतिकर्म्मकाः ॥ २४ ॥

क्रोधनम्—

रोडे-डेडी कम्पि-भोजी भाभिभ्रैपति दोषति ।
हृषीयते च भ्रीणाति वनुष्याति क्रुधीक्रयाः ॥ २५ ॥

हननम्—

दभ्नेति धूर्ति वृणक्ति तडिच्छृणाति
द्रूणाति ताडि नभते धपति स्तृणाति ।
गम्णाति कृण्वति मिनाति मिनोति शम्ना-
न्यास्त्रहलःईयतियातयती विचातः ॥ २६ ॥
स्तघपाति नृणोडे वृश्चति
निवपन्नु श्वसिति कृन्तति ध्वरति ।
स्नेहयति वर्हयत्यव-
तिरानि स्नेहति नितोशते श्वमाति ॥ २७ ॥

(२७)

रुषति श्रघीत स्फुरति
स्फुल्लति च निवह्यति ज्वरति च ।
आतिरददाति मर्षति
वधकर्म्मणो बुधैरुदितः ॥ २८ ॥

शयनम्—

द्वौ तु स्वापितिकर्म्मणो मस्ति च स्वापितीति च ।
इत्थेवं पञ्चदशभिः क्रियावर्गोऽयमीरितः ॥ २९ ॥

इति क्रियावर्गः ५

उपसर्गवर्गः ६

आ इत्सर्गवर्गे, मपरेति प्रातिलोम्भमेतस्य ।
अभिरभिसुखतां, अनिरति तद्विपरीतं मयाषष्टं ॥ १ ॥
आतिम् पूजितमर्थ, माह्लुरनयोर्विपर्ययं निर्दुः ।
अवनी विनिग्रहार्था, बुदिति मतिलोभतापनयोः ॥ २ ॥

एकीभावं समिति, व्यपेति तस्माद्विपर्ययं श्रूतः ।
 अधिरर्षद्रूपमाहोपरिभावं तद्द्वैश्वर्यम् ॥ ३ ॥

सादृश्यापरभावं संसर्गोपजन—सर्वतोभावान् ।
 क्रमनोऽन्विति चापीति च तद्द्रुपेति च परीति च श्रूते ॥ ४ ॥

इत्युपसर्गा उक्ता विंशतिरेषां कचेतरेऽप्यर्थाः ।
 अथ च निपाताः केचिद्दर्शयन्ते ये त्रिधाऽर्थभेदेन ॥ ५ ॥

उपमायामिव, ननु, चिद्, नेति निषेधेऽपि पूर्वतः पठितः ।
 पूजावकुत्सयोश्चिद्धेत्वपदेशानुपृष्टयोरपि नु ॥ ६ ॥

अर्थोपमद्ग्रहार्थाः, समुच्चये चेति आ इति च ।
 नेति विचारे चार्थे, त्रिनिग्रहे प्रथमवाक्यगावहदौ ॥ ७ ॥

परवाक्यगो त्रिनिग्रह, उ अयं पदपूरणोऽपि स्यात् ।
 किल इति विद्यानिश्चये, न ननुभ्यां संप्रयुक्तमनुपृष्टे ॥ ८ ॥

त्वदिति समुच्चयवाची, हीति न्वर्थेऽप्यसूयायाम् ।
 नेति निषेधे, खल्विति तत्र च पदपूरणे च स्यात् ॥ ९ ॥

नूनं विचिकित्सायां पदपूर्तौ चाथ शश्वदिति ।
अनुपृष्टे तु पुरस्तादुपरिष्ठावस्त्रयंपृष्टे ॥ १० ॥
सीमिति परिग्रहे पदपूर्तौ चेत्येवमितरेऽपि ।
पदपूरणानि तु चिदुः कमिदीमिति ये च पूर्वनिर्दिष्टाः ॥ ११ ॥
इव ननु चिदु खलु नूनं घ कमिर्त्सीमीमिभानि चान्यानि ।
पदपूरणानि, नेदिति परिभयकेऽथानुपृष्टके तु नचेत् ॥ १२ ॥
आर्की नर्की नकिर्माकिर्हिक्माहिकमाकृतम् ।
नुकं मृकं नवैतानि व्यर्थान्युक्तिप्रपुष्टये ॥ १३ ॥
अन्ते था, चट्, रूप-वर्ण-भूता, तु-न-चिदा-इव ।
यथा, तथा, लात्तशिका उपमार्था उदाहृताः ॥ १४ ॥

इत्युपसर्गवर्गः

ऐकपदिकवर्गः ७

अथोच्यन्ते पदान्यत्र द्वेदशे चाष्टसप्ततिः	।
दमूना मेहना मृषः शिताम जठरं जहा	॥ १ ॥
ईर्मान्तामः कायमानो द्रुपदे विद्रुधे निधा	।
शीरे नसन्त नसन्ते शिमे तित्तञ्ज लुग्वनि	॥ २ ॥
मध्या कुरुनन व्यन्तः परिनक्म्पाङ्गमट् रजः	।
सुविते द्यते बाहो मन्द आहनसो हरः	॥ ३ ॥
इषिरेणोष्मिणः काणा अकूपारस्य दावने	।
सोधं वाशी नू च नूचिद्विपुणो मन्दिनेऽदितिः	॥ ४ ॥
शिशीते सुतुको जामिः पिता जसुरिरेरिरे	।
शंयोरप्रायुवोऽस्यास्या गातुस्तान्न वंसयः	॥ ५ ॥
सुप्रायणा गौत्रच्यवनो जरते वियुते ऋषक्	।
चयसे जुहुरे चेति द्वापष्टिपदसंहतिः (६२)	॥ ६ ॥

*

सस्निमन्थो वावशानो वायर्थं दूतो वनुष्यति	।
भन्दना आहनः सोमोभ्रान्ताः स्वार्त्रं तरुष्यति	॥ ७ ॥

नद ऊतर्हासमाने ससं पद्भिर्द्विता पविः ।
 वाङ्मिष्ठो वा बराहोऽर्को धन्व वक्षः सचा सिनम ॥ ८ ॥
 पृथुञ्जया अमश्चन्ती शय्या इत्या चिदाष्टुष्टिः ।
 क्षुम्नं पत्रिन्माङ्गूषः काणुक्ता शिपिविष्ट आ ॥ ९ ॥
 तोदः स्वञ्जाः उमशा विष्णुरुर्वशी वयुने वृकः ।
 आपान्तमन्थुस्त्वर्गाशं गधिता गध्यमारितः ॥ १० ॥
 वाजगन्ध्यं वाजपस्त्यं जोषवाकं निक्षुम्पुणः ।
 कौरयाणस्तौरयाणः क्षुम्पं पादुः पदिः पार ॥ ११ ॥
 हरयाणोऽप्यङ्गयाणो निष्पपी वतुमाकृषे ।
 काकुदं केपयोऽसत्रं वीरिटे चर्षणिः स्रणिः ॥ १२ ॥
 शम्ब ई सीपेनमनां समस्याच्छ कुटस्य च ।
 अथय्यु मधिगुः कृत्तिः श्वदनी च स्वसराणि च ॥ १३ ॥
 वन्दी चेति पदानि स्युरशीतिश्चतुरुत्त ॥ (८४) ।

✽

आशुशुक्लणि राशाभ्यः सल्लूकमलावृणः ।
 कुणारुं कल्पयं काशिनिलदाभं सवीपनि ॥ १४ ॥

ऋद्धर ऋद्धे किरस्कृधोयुरिसन्वती ।	।
पुलुकामो भाऋजीको रुजाना जूस्त्रिरोमना	॥ १५ ॥
उपलप्रक्षिणी पाथः समथाः कपना कृपा	।
दृवदुकथं प्रकलविद्वीरुघः शुरुधश्चनः	॥ १६ ॥
शशमानः शाशदानः श्रायन्तः पचताऽग्रिया	।
विदथानि विजामातुरीक्षे क्षाणस्य विबुहतुः	॥ १७ ॥
अभ्यर्द्धयञ्जा दुरितं स्तियानां तुर्यशिः स्तिपाः ।	
श्रुष्टो सोमानमोमासोऽमिनोऽमूरः किमीदिने	॥ १८ ॥
स्रमः शिश्रे सुशिप्रोऽक्रोऽसूर्तेऽप्रतिष्कुतः	।
सुविदत्रः सुदप्रोऽम्बशू रंसु गिर्वणतेऽमतिः	॥ १९ ॥
आशीरस्मे जारयायि यादृग्मिन्नानुवक् सुमद	।
हुञ्जोऽपीवाऽमत्रानध्वा ततनुष्टिमिलीविशः	॥ २० ॥
अंहुरो वकुरोऽसक्रां रुसदुल्वं रिशादसः	।
निश्रम्भा अनवायं च क्रिवेधाश्च प्रतद्भसू	॥ २१ ॥
गल्दया जल्हवोऽसामि कीकटेपु पराशरः	।
शिरिम्बिठो वेकनाटान् वृदं बुन्दोऽनवज्रवः	॥ २२ ॥
हितोतोरण उपसि दिविष्टिष्वभिधेतन	।
जम्बत्यजीगः कुलिशोऽनर्शरतिं क्रिविर्हती	॥ २३ ॥

सुरीपं रास्विनोऽमत्र ऋजुनीती ऋचीषमः	।
द्विवर्हा वर्हणा चाकन जरुथं दूत ऋभतिः	॥ २४ ॥
जबार्वनर्वा चोष्कूयमाणश्चोष्कूयते भूमिः	।
वतः पुरान्धिर्वाताप्यं रथर्ष्विति करुळति	॥ २५ ॥
सदान्वे जन्मतीदंघुः शरारुर्दन आभवः	।
विष्पितः स्याद्वीसं च पदान्पेतानि भावय	॥ २६ ॥
शब्दाः सन्दिग्धसंस्काराः संदिग्धार्था अनेकधा	।
विशृङ्खिता निगमतः संश्रुते प्रदर्शिताः	॥ २७ ॥

इति ऐकपदिकवर्गः ॥ ७ ॥

एकपदिकार्थवर्गः ८

एषां पदानां यानर्थान् भावयन्ति विपश्चितः ।	।
तानपीह प्रवक्ष्यामि यथावदनुपूर्वशः ॥ १ ॥	॥ १ ॥
बभूना इष्यते दान्ते यस्य वाभिरुचिर्गृहे	।
यस्य दान्ते मनस्तस्मिस्तथा दानमनस्यपि ॥ २ ॥	॥ २ ॥
मेहना महनीयेऽर्थे धनादाविष्यतेऽथवा	।
न गृहेऽस्ति ममेत्यर्थे छन्दोगानां पदत्रयम् ॥ ३ ॥	॥ ३ ॥
मूपस्तु मूषिकायां स्युः शिताम गुदमुच्यते	।
केचिद्दन्त्यपि श्यामे बाहोरपि यकृत्यपि ॥ ४ ॥	॥ ४ ॥
जठरं त्वरे सिद्धं जघानार्थं जहापदम् ।	।
ईर्म्मान्ताः पृथुजङ्गत्वात्सूर्य्याश्वाश्चेरितान्तकाः ॥ ५ ॥	॥ ५ ॥
यस्तु कामयमानः स्यात्कामयमानः स उच्यते	।
कामयमानश्चामयमान इत्यप्यन्ये प्रचक्षते ॥ ६ ॥	॥ ६ ॥
द्रुपदं पादुकायां स्यान्निगदे वा द्रुमश्रये	।
चिद्रुपं तु भयावस्थे व्यूढे वा विदूढेऽपि वा ॥ ७ ॥	॥ ७ ॥
निषा पाशसमूहे स्याच्छीरोऽर्न्नावनुशापिनि	।
तथैवाशनशीलेऽपि शीरं केचित्प्रचक्षते ॥ ८ ॥	॥ ८ ॥

भवेदभिनमन्त्यर्थे नंसन्ते च नसन्तः च	।
क्षिप्ते हनु नासिके वा चालन्यां तितडः स्मृतः	॥ ६ ॥
तुग्व तीर्थे नदीनां स्यात्स्नातुं यत्रावतीर्यते	।
मध्या मध्ये कुरुतनेत्यादिपूजनोऽस्ति नः	॥ १० ॥
व्यन्तो वीधातुनिर्वृत्तो गतिमजननादिषु	।
पश्यत्सु गन्तृष्वश्वत्सु व्यन्त इत्यापि चक्षते	॥ ११ ॥
परितक्म्याऽभितोगन्ध्यां रात्रौ वा केचिद्दृहिरे	।
अद्याश्रं तत्र सदनादश्वत्स पाककारिणी	॥ १२ ॥
रजस्तु ज्योतिरब्जोकासृगहर्वाचकं मतम्	।
सृषितं तु मसूते वा मजायां वाऽपि सुष्ठुगे	॥ १३ ॥
दानादानगतिप्राणाहिंसादाहविभक्तिषु	।
दयते पदमाख्यातं वाहः सोमेऽपि कथ्यते	॥ १४ ॥
वाहः स्तुतौ चर्मणि वा सोमाधिषवणात्मके	।
मन्द्रु मदिष्णू विख्यातावथवापि मदिष्णुना	॥ १५ ॥
आहनाः स्याद्ब्रश्चनवान् हरस्तु रजसा समम्	।
मनस्त्वपेक्षासंपन्नमिषिरं प्रणिधीयते	॥ १६ ॥
इष्म द्दृष्टिगतीच्छासु तद्योगादिष्मिणो मताः	।

क्राणा भवन्ति कुर्वाणा अकूपारस्तु कच्छपे	॥ १७ ॥
आदित्ये च समुद्रे च दावा स्यादातृदानयोः	॥ १८ ॥
तोषं लुब्धेऽथ वाशी स्याद्वाक्चि च्छेदनसाधने	॥ १९ ॥
इदानीमपि चेत्यर्थे नू च स्यान्नूचिदित्यपि ।	
विष्णुणो त्रिषमेऽपि स्यान्मन्दीति स्तुतिमत्यपि	॥ १६ ॥
अदितिर्देवमाता स्यात्प्रकृतिभूरत्वारिहता	।
शिशीते तु त्र्यतीत्यर्थे मुत्तुकः सुप्रजाः सुगः	॥ २० ॥
पुनरुक्ते जामिशब्दो भामिन्यादौ च वासिसे	।
पिता तु मभुराजन्म जसुरिस्ताडिते तथा	॥ २१ ॥
वद्धमुक्ते च निहतवेगश्रान्ते बुभुक्षिते	।
एरिरे भेरयामासुः शंयुः सुखयुरुच्यते	॥ २२ ॥
वृहस्पतिमुते रोगशमने भयनाशने ।	
अप्रायुवोऽप्रमाद्यन्तोऽमगच्छन्तोऽपि वा मताः	॥ २३ ॥
अस्वा अस्येति षष्ठ्यन्तं पदद्वन्द्वमुदात्तवत्	।
आदेशेऽथानुदात्तं स्यादन्वादेशे यदा भवेत्	॥ २४ ॥
सुव्यध्वनि गतौ गातुस्त्वताववृषे समौ	।
दंसयो दासकर्माणि सन्ति सुप्रायणाः सुगाः	॥ २५ ॥
तास्तु यज्ञगृहद्वार इति यास्कोऽभिमन्यते	।

अर्चिषः शाकपूरोस्तु मते सुप्रायणा इति	॥ २६ ॥
रश्मौ सूर्ये वलीवर्दे धेनौ भुवि च वाचि च	।
वज्रेऽम्बुनि शरे स्वर्गे लोम्नि गौरिति पठ्यते	॥ २७ ॥
च्यवनो वा च्यवानो वा भार्गवे स्तोतरि स्मृतः ।	
जरते स्तौति वियुते पृथग्भावे ऋधक् पृथक्	॥ २८ ॥
चयसे नाशयस्यथे जुहुरे जुह्विरे यथा	।
द्विपष्टिपदजातानामेवमर्था निरूपिताः	॥ २९ ॥

*

सस्निर्मेघेऽपि संस्नातेऽप्यन्धोऽन्नाहकृतमः स्वपि ।	
अथ कामयमाने स्याद्भावज्ञानोऽभिवक्तारि	॥ ३० ॥
वार्यं तु वरणीयं स्याद्यदत्यन्तं वरं भवेत्	।
दूतो वृत्तवहेऽसिद्धः, क्रोधे घाते वनुष्यति	॥ ३१ ॥
भन्दना तु स्तुतौ, क्रूरवाक्यादाहन्तराहनः	।
आशिष्टाक्षैपमक्षारीदित्यर्थेऽक्षा इतीष्यते	॥ ३२ ॥
आत्रं घने च क्षिमे च तरुष्यति जिघांसति ।	
जपत्यध्येतरि ऋषौ नद कतिस्तु तर्पणे	॥ ३३ ॥
रक्षायां हासमानन्तु स्पर्द्धमाने च हृष्यति	।

ससं माध्यमिकं ज्योतिरुच्यतेऽनित्यदर्शनात्	॥ ३४ ॥
स्पर्शनैर्बाधनैः पानैः पादैः पङ्क्तिर्द्विधा द्विधा	।
पविर्बले वाचि यज्ञे रथचक्रप्रधावपि	॥ ३५ ॥
वाहिष्ठोऽत्यधिकं बोढाऽऽह्वाता वाऽत्यधिकं च यः ।	
आ प्रात्या वरितारश्च केषांचिदुषसो मते	॥ ३६ ॥
वराहोऽन्ध्रे च भूदारे वराहा अङ्गिरोगणाः	।
ये च माध्यमिका देवगणास्ते तु वराहवः	॥ ३७ ॥
प्रजापतिः पुरा वायुर्भूत्वाऽप्सु विचरँस्ततः	।
उज्जहार स एमृषो वराहः पृथ्वीमिमाम्	॥ ३८ ॥
वृक्षे चान्ने च मन्त्रे च देवे चार्कः प्रतिष्ठितः	।
अन्तरिक्षे तु धन्व स्याद्धन्वा स्यान्मरुदेशके	॥ ३९ ॥
भुजयोरन्तरं वक्षः पक्षसी ये द्विदिङ्मते	।
सचा सह सिनं त्वन्नं महावेगः पृथुजयाः	॥ ४० ॥
असश्चन्ती न सज्येते न व्युदस्यत एव वा	।
अन्तरेण समानेनान्योन्यमाश्रित एव ये	॥ ४१ ॥
इषवोऽङ्गुलयः शर्या इत्या त्वित्यमुभौ समौ	।
या सोमक्रयणी गौः स्यात् तत्र नामैव चित्पदम्	॥ ४२ ॥
पूजापमावकुत्सादावनुदात्तं तु चित्पदम्	।

आघृणिस्त्वागतक्रोधे तथैवागतदीप्तिके ॥ ४३ ॥
 द्युम्नं धनयशोऽन्नेषु पवित्रं त्वप्सु रश्मिषु ।
 मन्त्रेऽप्यग्नौ च वायौ च सोमे सूर्ये मघोनि च ॥ ४४ ॥
 अङ्गूषः स्तोम एवेष्टः, काणुका कामुकोऽथवा ।
 हतपानाभिलाषो वा काणुका कणशः कृतम् ॥ ४५ ॥
 शिपिविष्टपद्मेनासौ विष्णुः प्राथो विशेष्यते ।
 अर्वागर्थे तृपमार्थे चार्थेऽध्यर्थेऽपि आ इति ॥ ४६ ॥
 तोदस्तुवो गृहस्थः स्यात् कूपो भूविज्ञमेव वा ।
 स्वश्वाः सुगमनो योऽर्थो नाही कुल्या नदीश्मशा ॥ ४७ ॥
 आदित्ये द्वादशे विष्णुर्यज्ञे वा व्यापकेऽपि वा ।
 उर्वश्यप्तरसि मन्नाकान्त्योस्तु वसुनं भवेत् ॥ ४८ ॥
 वृकस्तु चन्द्र आदित्यः श्वा वज्रोऽथ वृकी शिवा ।
 आपान्तमन्युः सोमे स्याद्विन्द्रे वा मन्युयोगतः ॥ ४९ ॥
 दूर्गाशं शीघ्रसंख्यापि शीघ्रमङ्ग्यथैवोदकम् ।
 गाढमङ्गैः परिष्वक्ता गविता परिकीर्तिता ॥ ५० ॥
 मध्यं तु ग्रहणीयेऽर्थे सोमे भूयः प्रयुज्यते ।
 स्तोमं प्रति गतो यज्ञं प्रति वा गत आरितः ॥ ५१ ॥

वानपस्त्यो वाजगन्ध्यः सोमे ह्यन्नविशेषिते ।	
जोषवाकमविस्पष्टवचनं श्रज्यवागपि ॥ ५२ ॥	
निचुम्पुष्यपदेनासौ सोमः प्रायो विशेष्यते ।	
निचुम्पुष्यः समुद्रोऽपि वरुणोऽवभृथोऽपि च ॥ ५३ ॥	
कृतपात्रे कौरवाणस्तौरवाणस्तु शीघ्रगे ।	
क्षुम्पं त्वहिच्छत्रकं स्यात् क्षुभ्यते यदयत्नतः ॥ ५४ ॥	
पादुः पादतलासक्तचर्मकाष्ठोदिके गमे ।	
पदिः पत्नी, परीत्येतत् सर्वतोभावे इष्यते ॥ ५५ ॥	
भागवीप्सालक्षणेत्थंभूताख्यानेषु वर्जने ।	
हरयाणो नित्यकालमभिप्रस्थितयानके ॥ ५६ ॥	
भाणैश्चर्षादिहरणप्रयाणो वापि गद्यते ।	
अह्रयाणो बदान्यत्वादलज्जितमातिर्मतः ॥ ५७ ॥	
निष्पत्नी स्त्रीरतो यस्य क्षोप्रो नित्योद्धतः स्त्रियै ।	
तदुमाकृष इत्येतत्क्षुर्माकुरूपेऽपि वा ॥ ५८ ॥	
त्वरया कुरूपे वापि काकुदं तालु कष्यते ।	
केपयस्तु ऋष्याः स्युर्दये हि दुष्कर्म कुर्वते ॥ ५९ ॥	
अंसन्नं कवचं वा स्वाद्भुर्वाऽप्यथ वीरिते ।	
शून्यस्यानेऽन्तरिक्षे वा समवायेऽपि वा नृणाम् ॥ ६० ॥	

चर्षणिस्तु जनो द्रष्टा ष्टिर्दार्ढ्रिःकुशेऽपि च ।
शम्भो वज्रेऽथ निर्दिशेऽपीदमर्थेऽपि वेमिति ॥ ६१ ॥
सीम् स्यात् सीमान इत्यर्थे व्यर्थं वा पदपूरणम् ।
एनामेनं द्वितीयान्तं पदद्वन्द्वमुदात्तवत् ॥ ६२ ॥
आदेशेऽथानुदात्तं स्यादन्वादेशे यदा भवेत् ।
समः सर्वोऽच्छब्दस्याभिमुख्ये कृत्तिरिष्यते ॥ ६३ ॥
अथवा प्राप्नुमित्यर्थो मन्यते शाकंपूणिना ।
कुटः कृतेऽथर्युरिति बहौ गमनशालिनि ॥ ६४ ॥
अथेर्यवो बाहवः स्युरथर्योऽङ्गुलयः स्त्रियः ।
अधिगुस्त्वग्निरिन्द्रश्च यस्यामतिहता गतिः ॥ ६५ ॥
मन्त्रोऽप्यधिगुरुद्विष्टः कृत्तिरन्नं यशोऽपि च ।
कृत्तिश्चर्मभयं वस्त्रं कन्था सूत्रमयी तथा ॥ ६६ ॥
श्वघ्नी स्यात् कितवोऽहानि स्वसराणि भवन्ति हि ।
ब्रन्दी तु मृदूलो वा स्यान्मार्द्दवापादकोऽपि वा ॥ ६७ ॥
इत्यर्थाश्चतुराशीतिपदानामूहिता बुधैः ।

आशुशुक्लशिरसिः स्यादाशास्त्वपविशो विशः ।
 सल्लूकं तुतदूरक्षः संनुब्धं पापकं च यत् ॥ ६८ ॥
 संमूढं मच्युतं स्थानादघवाऽप्यपसारि यत् ।
 अलभातर्दनो योऽर्थः स मेघः स्यादलातृणः ॥ ६९ ॥
 अलातृणः कुणारुश्च क्रियेथाश्च शिरिम्बिठः ।
 इलीत्रिशः कल्पयं च पद्भिर्मेघो विशिष्यते ॥ ७० ॥
 कुणारुः कणनस्तद्वत् कल्पयः स्यात् सुखोदकः ।
 नक्षत्राभमभिव्याप्य हन्तारं विद्धि वज्रिणाम् ॥ ७१ ॥
 काशिर्मुष्टिः सवीमेति स्यादनुज्ञार्थकं पदम् ।
 मृदूदरस्तु यः सोमः स एव स्याद्दृदुरः ॥ ७२ ॥
 अर्दनात्पालकौ बाहू ऋदूपे भवतोऽथवा ।
 ऋदुशब्दो मर्मवाची बाहू स्तो मर्मपालकौ ॥ ७३ ॥
 किः कर्ता, यस्तु दीर्घायुः सोऽस्कृधायुः कृधुर्लघुः ।
 हनू असंखावन्त्यौ चेत् कथयेत् असिन्वती ॥ ७४ ॥
 मसिद्धदीप्तिमत्त्वा तु भाङ्गजीकोऽग्निरुच्यते ।
 पुलुकामस्तु बहिच्छो रुजाना नद्य ईरिताः ॥ ७५ ॥
 जृण्विर्हेतिश्चमुः क्रोधो मोमनां त्वनेन वा ।
 उपलप्रक्षिणी धान्यभर्जनी सक्नुकारिका ॥ ७६ ॥

पाथोऽन्तरिक्षमापोऽन्नं सप्रथाः सर्वतः पृथुः । ।
कपनाः कृमयो, देवाच्या कृपेति पवे युजौ ॥ ७७ ॥
देवान् मत्पक्तया तद्वत् कल्पयेत्यर्थमाह तुः ।
वृवदुक्थो महोक्थः स्याद्यस्मै वोक्थं प्रयुज्यते ॥ ७८ ॥
वणिक् प्रकलविद् यो हि गणितं वेत्ति तत्त्वतः ।
ओपध्यो वीरुथोऽथापः शुरुथोऽन्नं चनः स्मृतम् ॥ ७९ ॥
शशमानः शंसमानः शाशदानस्तु यो मुहुः ।
अत्यन्तं वा शातयति श्रायन्तस्तु समाश्रिताः ॥ ८० ॥
समाश्रयन्तः श्रायन्तः, पकस्तु पचता संमौ ।
अग्रिया तु भवेदग्र्याऽग्रगत्याप्यग्र एव वा ॥ ८१ ॥
विज्ञानानि च यज्ञाश्च विदथानि मचक्षते ।
विजामाता न यत्रास्ति जामातुः सर्वलक्षणम् ॥ ८२ ॥
इत्ते तथेशिपे तुल्यौ क्षोणो निवसिता भवेव ।
क्षोणं निवासस्थानं स्याद् भवन्त्यापस्तु विस्तुहः ॥ ८३ ॥
अभ्यर्द्धयज्वा पूषा स्मान्मरुद्भ्योऽभ्यर्धयन् रसान् ।
भूतानि वाभिमुख्येन सृद्ध्या योजयतीह सः ॥ ८४ ॥
दुरितं दुर्गतिकरं स्तिया आपोऽतिसंहताः ।

जीर्घं सम्भाजको योऽर्थः स ह्युर्वीणिसदाहृतः ॥ ८५ ॥

स्तिषा अग्निर्हिमात् पाति कूपो वा पात्युपस्थितान् ।

श्रुष्टी क्षिप्रं सुखं धान्यक्षलाकाप्याभिधीयते ॥ ८६ ॥

सोमानमभिषोतारमोमासो रक्षकास्तथा ।

तर्पकास्तर्पणीयाश्च सोऽमिनो यो ह्यर्हिंसितः ॥ ८७ ॥

अमिनोऽमितमात्रश्चानन्तकालोऽपि वामिनः ।

अमूर इत्यमूढः स्यात् किमीदी पिशुनी मत्तः ॥ ८८ ॥

घृषः सर्पोऽथ सर्पिर्वा तैलं वा सर्पणाद् भवेत् ।

शोभे हनू नासिके वा सुशोभो यस्य ते शुभे ॥ ८९ ॥

अक्रः प्राकार इत्युक्तो यदाक्रामति सोऽम्बरम् ।

सूर्ते सुधिस्तृते व्योमन्यसूर्ते वायुविस्तृते ॥ ९० ॥

यस्त्वप्रत्यागतो बुद्धेऽन्येनाप्रतिगतोऽपि वा ।

योऽप्रतिस्त्वसितः पूर्वमन्याप्रतिहतोऽपि वा ॥ ९१ ॥

पराद्भुषः कृतो नो यः स च स्यादप्रतिष्कृतः ।

सुषिदवः सुषिद्यः स्यात् सुदत्रस्तु सुदातरि ॥ ९२ ॥

अन्यक् त्वसम्यगेद स्याद्भ्रूष्टिर्वाभिगता रिपून् ।

सहभृतापि वा सा संयादि समशीपेषु रंस्त्रिति ॥ ९३ ॥

गिर्वणाः स्तुतिसंभक्ताः शक्रो गीर्वाण एव वा ।
 सूर्यस्यैव स्वतो भृतः प्रकाशोऽपतिरुच्यते ॥ ६४ ॥
 आशीः सान्ता शुभाशास्ति रान्ता त्वाशिरमाह च ।
 आशिरं दधि मन्यन्ते दध्यर्थं पय एव वा ॥ ६५ ॥
 अस्मदः सर्वलिङ्गेषु सर्वास्तु च विभक्तिषु ।
 वचनेषु च सर्वेषु वृत्तमस्मे इदं पदम् ॥ ६६ ॥
 जारयायीति चाख्यातमजनतीत्यर्थं इष्यते ।
 तमीजारयेता गन्ता चोस्रः स्याज्जारयायि वा ॥ ६७ ॥
 यादस्मिन् यादशेऽथानुपूर्वमेवानुपक् स्मृतम् ।
 उपर्युपरिसंलग्नमनुपक्तं तदानुपक् ॥ ६८ ॥
 सुमन् स्वयमथो तुञ्जः कथितो दानवज्जयोः ।
 अमीवा गर्भविध्वंसी कृमिर्वा रोग एव वा ॥ ६९ ॥
 अमात्यवान् यत्नवान् वा रोगभूतोऽपि वाऽमवान् ।
 अप्वा व्याधिर्भयं वापि मेघस्तु स्यादिलीविशः ॥ १०० ॥
 ततनुष्टिस्तु विषयोपभोगैकाक्रियापरः ।
 अंहरणोऽन्धकूपः स्यादंहस्वानथवांहुरः ॥ १०१ ॥
 वकुरो भास्करो दीप्तो ज्योतिर्हेतिर्भयंकरः ।
 स भास्वद्भविणो वापि रुद्राद्रर्णस्तु रोचनः ॥ १०२ ॥

असक्रा त्वनपाया स्यादथासंधारणी च सा ।
 उल्वं जरायोरप्यन्तर्गर्भवेष्टनमुच्यते ॥ १०३ ॥
 येनाशयन्ति हिंसन्तं ते कथ्यन्ते रिशादसः ।
 अविश्लथमविश्रान्तं शीघ्रं वापि हरन्ति ये ॥ १०४ ॥
 तेष्वानिशृम्भाः कथ्यन्तेऽनवायं त्ववियोजनम् ।
 निःशेषं चानवायं स्यात् क्रियेधा इन्द्रमेघयोः ॥ १०५ ॥
 मासौ धाना ऋजीपं च ताविन्द्राश्वौ प्रतद्रसू ।
 स्यादागल्दापि गल्दापि नाडी गलितधारिणी ॥ १०६ ॥
 जह्वोऽग्निविहीनः स्यादसमासमसामि च ।
 कीकटा असदाचारास्तद्देशाः कृमया अपि ॥ १०७ ॥
 ऋषिः कृषिः पराभूतिकर्तेन्द्रश्च पराशरः ।
 शिरिम्बिठस्तु मेघः स्माद् भारद्वाजः शिरिम्बिठः ॥ १०८ ॥
 वेकनाटा वादुर्घुषिका घृन्दं जनसमूहके ।
 इषुर्बुन्दोऽशनिर्बुन्दो हिनोत हिनोतेतिवत् ॥ १०९ ॥
 यस्त्वप्रतिहताङ्गः स्यात् कथ्यते सोऽनवव्रवः ।
 उराखो बहु कुर्वाण उपस्थे तूपसीति च ॥ ११० ॥
 दिविष्टयो दिव्यगतिप्रसाधिन्वः क्रिया मताः ।
 अभिधेतनशब्दस्य भाषायामभिधावत् ॥ १११ ॥

जिन्वन्ति प्रीणयन्तीति कुलिशं षज्जमुच्यते ।
 अजीगरित चांगारी रत्सि गृह्णासि वा तथा ॥ १२१ ॥
 अनश्लीलप्रदाता योऽनर्शरातिः स उच्यते ।
 अनश्लीलप्रदानं वानर्शरातिरुदाहृता ॥ १२२ ॥
 क्रिविर्हती शतधनी स्यात् तुरीपमुदकं मतम् ।
 रास्पिनः शब्दवन्नीरं तद्वाग्मेघोऽपि रास्पिनः ॥ १२४ ॥
 उच्चार्यमाणस्तोत्रेण स्तोता वा रास्पिनः स्मृतः ।
 अमत्रोऽपरिमाणः स्यात् स च योऽनभिर्द्विसितः ॥ १२५ ॥
 ऋजुनीती त्वक्काध्वनेतारौ साधुसंविदौ ।
 यथेच्छस्तूयमानार्थगुणशाली त्वृचीपमः ॥ १२६ ॥
 द्विवर्ही वदर्धमानो यो द्वयोरपि दिवोः समम् ।
 हिंसा वृद्धिः परिवृद्धो वर्हणा परिवर्हणा ॥ १२७ ॥
 चायन् कामयमानो वा चाकन् कामयतेऽपि वा ।
 स्तोत्रं जरुष्यं दूतस्तु वृत्तवाह्यं ऋजातिः ॥ १२८ ॥
 आत्मसात्करणे धातुः स समीकरणेऽपि च ।
 जवारु मण्डलं भानोरनर्वाऽन्यसमाश्रितः ॥ १२९ ॥
 चोष्क्यमाणस्तु भृशं व्युदस्यन् वा भृशं दद्रव ।
 चोष्क्यते भृशं दत्ते व्युदस्यत्यथवा भृशम् ॥ १३० ॥

भ्रमिता वा भ्रमयिता भूमिरग्निर्विशेष्यते ।
घतस्तु दुर्बलोऽर्थः स्यद् घत खदानुकम्पयोः ॥ १२१ ॥
बहुकर्मा बहुपन्नः पुरन्धिः स्यात् पुरन्दरः ।
वरुणोऽपि पुरन्धिः स्याद् वाताप्यं वर्षणोदकम् ॥ १२२ ॥
रथं वा रथ्यां वापि यदिच्छति रथ्यति ।
कृत्तदन्ततया देवः पूषा प्रोक्तः करुडती ॥ १२३ ॥
स्यादलक्ष्मीः सदान्वेति दुर्भिक्षस्यापि देवता ।
जन्मतीरिदृशं शब्दं कुर्वाणा आप एव च ॥ १२४ ॥
इदं कामयमानो यः स इदंयुरुवाहृतः ।
बभ्रुयुर्विभ्रयुः शंयुः कियुरित्वादयस्तथा ॥ १२५ ॥
शरारुः संशिशरिषुर्विद्धि ज्ञानपरान् दनः ।
आकम्पनस्त्वाधवः स्याद् विप्राम्पत्वात्तु विष्णितः ॥ १२६ ॥
इतश्चेतश्च विस्तीर्णो विप्रस इति कथ्यते ।
ऋवीसं पृथिवीमाहुर्नैगमार्थीवशारदाः ॥ १२७ ॥
इतीत्यमर्था आख्याता यास्कन्याख्यानुसारतः ।
द्वात्रिंशत्संख्यानां पदानामपि पूर्ववत् ॥ १२८ ॥

शब्दसारूप्यसम्बन्धादर्थबोधाविरोधतः ।
भाचीनैकीहिता अर्थाः सर्व एवात्र दर्शिताः ॥ १२६ ॥
अदूषेया नैव ते सर्वे प्रादेशिकतया कृताः ।
अनैकान्त्यात् प्रदेशस्य मण्डलीमण्डपादिषु ॥ १२७ ॥

पदजात्याऽभिधेयेन संस्कारेण स्वरेण वा ।
गुणेन वा विभागेन विल्लेपेण क्रमेण वा ॥ १२९ ॥
अध्याहारेण वा तद्गद् व्यवधानादितोऽपि वा ।
यानि यानि पदान्यत्र निदर्शयन्ते न तत्रतः ॥ १३२ ॥
यानि वा परिदृष्टानि बहुष्वर्थेषु कानिचित् ।
तेषां कृतो विमर्शाय पदानामेष संग्रहः ॥ १३३ ॥

त्वेति नाम निपातो वा पदं जात्या न निश्चितम् ।
शितामेति गुदं शाकपृणेर्यास्कस्य दोः पशोः ॥ १३४ ॥
तैटिकेस्तु यकृच्छ्यामं तस्माद्वाच्यं न निश्चितम् ।
ईर्मान्तास ऋवीसं च संस्कारे नावधार्यते ॥ १३५ ॥

“वने न वायो”-* इत्यत्र, स्वरात्रावगतं पदम् ।
 प्रदेशतोऽनवगतं “क्रुडत्पादिकं, पदम्” ॥ १३६ ॥
 मेहेनेत्यत्र न ज्ञातो विभागोऽस्ति, विरोधतः ।
 तत्रैकपदं शाकल्यो, मेने, गार्ग्यः पदत्रयम् ॥ १३७ ॥
 द्यावा नः पृथिवीत्येतद्विज्ञेपानवधारितम् * ।
 क्रमस्तूपरमं च म-इत्यादौ नावगम्यते * ॥ १३८ ॥

* वने न वायो न्यधापि चाकञ्चुचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः ।
 पत्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नव्यो नृतमः चपावान् ॥
 ऋ० सं० ७ । ७ । २२ । १ ए० आ० ५ । ३

अत्र वेति य इति पदद्वयं शाकल्यो मेने । किन्तु पदद्वयस-
 ल्वे पदवृत्तात्परस्य न्यधार्थित्याख्यातस्योदात्तत्वमभविष्यत् । दृश्यते तु
 निघातः । तस्माद् - वाय-इत्येकमेव पदम् ।

* द्यावा नः पृथिवी इमं सिद्धमद्य दिविस्पृशम् । यज्ञ देवेषु यच्छ-
 ताम् । ऋ० २ । ८ । १० । ५

* रसञ्च मेः वचसे सोम्याय ऋतावररूपि मुहूर्त्तमेवैः ।

अ-सिन्धुमञ्छा बृहती मनीषाऽवस्युरहे कुशिकस्य सूनुः ॥

ऋ० ३ । २ । १२ । ५ ।

का क्रिया "दानमनसो नो मनुष्यान्" इति स्थले ।
वायुर्नियुत्वान्-^{*}इत्येतद् व्यवधानाच्च निश्चितम् ॥ १३६ ॥
इत्थं दशानवगमाः शब्दा एते प्रदर्शिताः ।
ततोऽन्यथापि बहुधा दृश्यते सङ्करक्रमः ॥ १४० ॥
तत्र तत्र प्रकरणे यादृगर्थोऽवभासते ।
तथा तथार्थं कल्पन्ते मतिभेदात् पृथक् पृथक् ॥ १४१ ॥
इत्थमेवेति नाद्यापि तेऽर्थाः शक्याः प्रकल्पितुम् ।
अन्योऽप्यर्थो भवेदेयां प्रज्ञया संप्रधारितः ॥ १४२ ॥
कानिचित्तु पदान्यत्र वह्न्यर्थानि भवन्ति हि ।
रजोहरःसदृक्षाणि तेषां पाठः प्रसङ्गतः ॥ १४३ ॥

इति ऐकपदिकार्थवर्गः । ८

* प्र वातृजे मुमया वहिरेपामा विशतीव वीरिउ-इयते ।
विशामक्तो रूपसः पूर्वहूतो वायुः पयां अस्तु विरिउति ।

(५२)

सृभिर्ऋक्षा च नक्षत्रे, तथाऽल्पे दभ्रमर्भकम् ।
मेना ग्नाः स्त्रीष्वथा एनाऽन्वत्तानिर्देशकर्मणि ॥ १ ॥

अभिले च प्रापिले चासन्ने, प्राप्ते तिरः सतः ।
स्यातामावपने शब्दावूर्द्धरं कृदरं तथा ॥ २ ॥

रम्यः पिनाकं दण्डे स्याद्, वस्त्रीभिरुपनिहिका ।
सीमिकासु, प्रजनने शेषः स्याद् वैतसोऽपि च ॥ ३ ॥

अर्द्धे त्वनेमौ, सचते सिपक्लु च निषेवरो ।
भयवेपनयोः स्यातां भ्यसते रेजतेऽपि च ॥ ४ ॥

इति द्विपदैकार्थिसंग्रहः ८

स्वर्गोः पृश्निर्नभो नाको विष्ट् चैति पदानि पद ।
समानि दिवि चादित्ये साधर्म्यात् परिचक्षते ॥ १ ॥

खेदा तु किरणा गावो रश्मयोऽभीशवस्तथा ।
आदित्यरश्मिवत् प्रोक्ता एते पञ्चाश्वरश्मिषु ॥ २ ॥

अद्रिर्गोत्रो गिरिर्ग्रीवा पर्वतोऽश्वा घ्नो वलः ।
रौहिणो रैवतोऽप्यङ्गो वराहः शम्बरुश्चरुः ॥ ३ ॥

पर्शानः * पुरुभोजाश्च फलिगश्चोपरोपलौ ।
शैलेऽपि मेघवत् प्रोक्ताः शब्दा एकोनविंशतिः ॥ ४ ॥

इति द्वयर्थसाधारणपदानि ६

* वलिशानः इत्यपि शब्दपाठः ।

अनेकार्थवर्गः ६

अ

अथादित्ये समुद्रे चाकूपारः कच्छपेऽपि च	।
अक्षरं वाचि तु क्लीवेऽक्षये त्रिषु तथोदके	।
यज्ञेऽध्वरोऽध्वरं व्योमन्यपस्तृदककर्मणोः	॥ १ ॥
अप्रस्तु पदनाम स्याद्रूपेऽपत्ये च कर्मणि	।
अश्वो महति पुंसि स्यादश्वं तृदकमेघयोः	॥ २ ॥
अमतिः पदनाम स्याद्रूपेऽप्यमतिरुच्यते ।	
अश्वरं त्वान्तकव्याम्नोरको वज्राश्रयोः पदम्	॥ ३ ॥
इस्वेऽर्भकोऽर्भकं तु स्यादुत्तराणि पदान्याधि	।
पृथिव्यामवनिर्नद्यश्चुलिष्ववनयः पृथक्	॥ ४ ॥
अश्वः पदं च मेघे च पदमश्व्या तथा गवि	।
नदीषु च जले चार्थाः द्विराश्रिः पदनामसु	॥ ५ ॥
अजिरं चाजिराश्चेति क्रमात् क्षिप्रे नदीष्वपि	।
अदितिः पदनाम द्विः पृथिव्यां गवि वाचि च	॥ ६ ॥
द्यावाभूम्योरेकयोक्त्याऽप्यदिती इति चक्षते ।	

आहिः पदं जले मेघे द्यावामूम्योस्तु गव्यही	॥ ७ ॥
अमीके इति सङ्ग्रामे चोत्तराणि पदान्याधि	।
अभीशवः पदं रश्म्यङ्गुलिषु द्वित्वतो भुजे	॥ ८ ॥
नद्यङ्गुलिष्वगुवस्युर्महत्यद्भुतमद्भुतः	।
पुंसि क्लोवे चोदकेऽम्बवर्जुनं रूपेऽर्जुनीत्युपाः	॥ ९ ॥
अश्वेऽरुषोऽरुषं रूपे उपासि त्वरुषी भवेत्	।
उषस्येव त्वरुषी स्याद्विरण्ये चोदकेऽमृतम्	॥ १० ॥

आ

आपस्तु पदनाम स्यादन्तरिक्षे तथोदके	।
आथुरश्वे त्रिषु द्विमे आके अन्तिकदूरयोः	॥ ११ ॥

इ

वागन्नपृथिवीगोषु स्याद्विला पदनाम च	।
इत्था पदं च सत्ये चेन्दुर्यज्ञोदकयोः पदम्	॥ १२ ॥

ई-उ

ई जले च पदं च स्यात्, पदनाम द्विरुर्वशी ।

(५६)

दिलूपराः पुमान् शेषे, मव्युत्तोत्तास्तु रश्मयः ॥ १३ ॥
उषाः पदं द्विरुर्वी तु द्यावाभूम्योस्तथा मुवि ।

ऋ

ऋतः पदमृतं सत्ये धने स्यादुदकेऽपि च ॥ १४ ॥

ओ-क

उदकेऽपि वलेऽप्योज उवकेऽपि मुखेऽपि कम् ।
क्षत्र इत्यन्न एव स्यात् क्षत्रं स्यादुदकान्नयोः ॥ १५ ॥
उदकेऽपि धने क्षत्रं कशा वाच्युदके कशः ।
क्षपा जलं क्षपा रात्रौ क्षितिर्भूः क्षितयो नराः ॥ १६ ॥
धजे पदं च कुलिशः कृत्तिर्गर्हे पदं तथा ।
कृदरं तूत्तरपदं कृदरः स्यादृष्टहार्थकः ॥ १७ ॥

ग-घ

षाह्वाग्भिभस्ती भूमिन् स्याद्गृशिमध्वप्यङ्गुलिष्वपि ।
भारमुदके लीने गभीरा महति त्रिषु ॥ १८ ॥

गंभीरा वाचि गंभीरे द्यावाभूम्योर्गंभीरवत् ।
गयो शृहधनापत्ये गातुर्भूमौ पदं तथा ॥ १६ ॥
गोत्रो मेघो मही गोत्रा गोः पदं द्विरुदीरितम् ।
गौः स्तोता वाक्पृथिव्योर्मौः गौः साधारण्यनाम च ॥ २० ॥
गौरी वाचि पदं च स्याद् घर्मयज्ञे दिने पुमान् ।
घृणिर्दिने घृणिः क्रोधे ज्वलद्रस्तु तथा घृणिः ॥ २१ ॥

च-ज

चर्षणिः पदनाम स्याद्भूमि चर्षणयो जनाः ।
पुनरुक्ते जापशब्दो भगिन्याद्यौ च वासिषे ॥ २२ ॥
मुक्ते जने जनापं स्याज्जूर्णिः क्रोधे च सत्वरे ।
जूर्णिः इदं सत्वरे तु जूर्णारित्यपि दृश्यते ॥ २३ ॥

त

त्वष्टा पदं त्रिरुद्दृष्टं ताक्ष्योऽश्वः पदनाम च ।
यज्ञाकाशवारिष्ठाभिवाचकस्तुम् इष्यते ॥ २४ ॥
तुक्षः पदं च वज्रे च तुर्वशस्तुर्वशेऽन्तिके ।

सुवशास्तु मनुष्याः स्युस्त्वं त्तिमं नयोदके ॥ २५ ॥
तेजो जले ज्वलत्पर्यं तोयं त्तिमं नयोदके ।

३

अश्वनाम दीधिक्रानि दीधिक्राः पदनाम च ॥ २६ ॥
चभ्रं परपदं ह्रस्वे द्विविगां तु धने वले ।
दिधीतयो दीधितयोऽप्यङ्गुलिष्वपि रशिमषु ॥ २७ ॥
द्युम्नं पदं धनेऽपि स्याद् दृता द्विः पदमुच्यते ।

ध-न-प

अन्नरिन्ने पदं धन्व धीः प्रजायां च कर्मणि ॥ २८ ॥
धेनुः पदं वाच्यापि स्यान्नदः स्तोत्रि वा पदम् ।
नद्यः पदं च नद्यां च नमः साधारणं जने ॥ २९ ॥
वज्राग्नियोर्नमःशब्दो नरोऽप्ये च मनुष्यके ।
नरागमः पदं द्विः स्यान्नृम्यां तु स्याद्धने वले ॥ ३० ॥
नेयः परपदं चात्रे, पयोऽन्नजस्ररात्रिषु ।
पयो ज्वलद्दन्त्रपि स्यात्पदं यज्ञः प्रजापतिः ॥ ३१ ॥

पविः पदं वज्रवाचोः स्यादन्नोदकयोः प्रयः ।
 जले पदं पविशं स्यात्प्राक्स्वक्ते वसेऽपि च ॥ ३२ ॥
 द्यावाभूमी पुरन्धी स्यात्पुरन्धिः पदनाम च ।
 पृथा पदं पृथिव्यां च पृथना मानुषे रणे ॥ ३३ ॥
 अन्तरिक्षे तु पृथिवी पदनाम च तार्क्ष्या ।
 द्यावाभूमी च भूः पृथ्वी पेशी रूपविरचययोः ॥ ३४ ॥

व

अश्वे महति च ब्रध्नो ब्रह्म त्वक्ते धने जले ।
 उदके चान्तरिक्षे च वर्हिः स्यात्पदनाम च ॥ ३५ ॥

भ-म-य

भगः पदं धनेऽपि स्याद्भूर्भूमौ चान्तरिक्षके ।
 सुखे जले भेषजं स्यान्मन्युः क्रोषे पदं तथा ॥ ३६ ॥
 मेधाविषु मनुष्याः स्युर्मनुष्या मनुजेष्वपि ।
 मरुद्भिरस्ये रूपे च ऋत्विषु मरुतः पदम् ॥ ३७ ॥
 महोमहविमौ शब्दौ महत्पप्युदकेऽपि च ।

गोवाग्धरित्रीषु मही घान्नाभृमी तथा मही ॥ ३८ ॥
 यज्ञमेधाविनोर्मेधो मेधा तु धनमुच्यते ।
 परं पदं वाक् च मेना द्विरुद्दिष्टं पदं यमः ॥ ३९ ॥
 यशो धनोदकाक्षेषु योनिः स्यादुदके गृहे ।

३

रजः पदं रजो रात्री रयिस्तु स्याद्धने जले ॥ ४० ॥
 रमो वागुदकाक्षेषु रुजानास्तु पदं नदी ।
 रुद्रः पदं स्तोत्रं च द्युभुवो रोदमी पदम् ॥ ४१ ॥
 रोहितोऽमे रोहितश्चाङ्गुलिप्रापि नदीप्रापि ।

४

वधो बने च वज्रे च वनं रश्मिषु चोदके ॥ ४२ ॥
 वयुर्न पदनाम स्यात् प्रशस्यप्रजयोरपि ।
 वराहस्तु पदं मेधे वरुणो द्विः पदं मनम् ॥ ४३ ॥
 वसवो रश्मिषु पदं वसु रात्रौ यनेऽपि च ।
 वःकूपदं वाक् च भाषायां मेधाव्यूत्विषु वायनः ॥ ४४ ॥

वाङ्मये ममे वाजे वाजस्वले वलेऽपि च ।
 वाशी वाचि पदं च स्याद् विघाता पण्डिते-पदम् ॥ ४५ ॥
 विषो विदुष्वङ्गुलिषु द्विस्तु विश्वानरः पदम् ।
 विष्णुर्यज्ञे द्विः पदञ्च, स्तेने वजे पदं वृकः ॥ ४६ ॥
 वृषो मेषे धने वृत्रं, वेनो विद्वयज्ञयोः पदम् ।
 व्योमान्तरेत्तेऽप्युदके व्योमा तु दिशि दिश्यते ॥ ४७ ॥

श

शची प्रज्ञाकर्म्मवात्तु शर्म तु स्यान्मुखं गृहे ।
 येथे तु शम्बरः पूर्णिग शम्बरं तृदके वने ॥ ४८ ॥
 शर्यापदं चाङ्गुलिषु श्रवस्त्वले धनेऽपि च ।
 शत्रो धने वलेऽपि स्यात् शत्रं तु स्याद्धने पदम् ॥ ४९ ॥
 शिपे द्विः पदनाम स्यात्, शिल्पे रूपे च कर्म्मणि ।
 शूपं वने मुखेऽपि स्यात् अयेनामोऽञ्जे पदं त्वपि ॥ ५० ॥

स-ह

समोदके सद्य गृहे सद्य स्वात्ममरेऽपि च ।

पदं तु सप्त ऋषयो रश्मिष्वपि तथोच्यते	॥ ५१ ॥
अन्तरिक्षे समुद्रः स्यात्समुद्रः पदनाम च	।
मरो वाच्युदकेऽप्येवं पदं वाक् च सरस्वती	॥ ५२ ॥
सलिलं बहु नाम स्यात्सलिलं जलनाम च	।
स्वः साधारणनाम स्यात्तथा स्वरुदकेऽपि च	॥ ५३ ॥
यज्ञाहःश्रुत्यर्थादेवानां वाचकं स्वःपदं मतम्	।
सविताः पदमुक्तं द्विः स्वया तत्रे तथोदके	॥ ५४ ॥
स्वये धावापृथिव्यौ स्तः स्वतराणि गृहेऽहनि	।
स्वतराणि पदं च स्यात्समन्त्रे पदं तथा	॥ ५५ ॥
सहो बले जलेऽपि स्यात्साध्या रश्मिषु वा पदम् ।	
सिनमन्त्रे पदं च स्यात्सुपर्णाः पदमुच्यते	॥ ५६ ॥
सुपर्णाः वाक् सुपर्णाः स्युरश्वेष्वपि च रश्मिषु ।	
सूर्या वाचि पदं क्रोधञ्जलतोस्तु हरःपदम्	॥ ५७ ॥
मातुः परे हरःशब्दं ज्योतिर्लोकोदकेषु च	।
हरितोऽङ्गुलयो नद्यो दिशश्चादित्यवाहनम्	॥ ५८ ॥
हरिःपदं जलऽपि स्याद् हेमोदकाहरणयोः	।
दिरणयोर्दृश्योर्हेमा होत्रा यज्ञे च वाचि च	॥ ५९ ॥

अनेकार्था इम शब्दाः पूर्वमत्र मदर्शिताः
 प्रागुक्ता एव नानार्थे दृश्यन्ते केऽपि धातवः । ॥ ६० ॥

—*—

अर्दति स्याद्बधे गत्यां व्याप्तिगत्योस्तु इन्वति	।
इरज्यतीति धातुस्तु ऐश्वर्यपौरचर्ययोः	॥ १ ॥
ऋच्छेः परीचारगत्योर्वधगत्योर्ऋणात्ति च	।
जरते पद्मर्चायां जिन्वतीति पदं गतौ	॥ २ ॥
दभ्नोत्यपि वधेगत्यां धमत्यर्चावधे गतौ	।
धुवत्यपि वधे गत्यां व्याप्तिगत्योस्तु नक्षति	॥ ३ ॥
भन्दते भन्दतीति द्वौ ज्वलने पूजने क्रमात्	।
मन्दते उद्वलनेऽर्चायां मन्यते कान्तिपूजयोः	॥ ४ ॥
मईत्यपि वधे गत्यां मिनात्यपि वधे गतौ	।
मिनोत्यपि वधे गत्यां रघर्षति गतौ पद्म	॥ ५ ॥
राति दाने गतौ च स्याद्वाजस्यैश्वर्यपूजयोः	।
वनुप्पति पदं क्रोधे वेति गत्यसिकान्तिपु	॥ ६ ॥
वेनत्यर्चागतीच्छामु परिचारे गतौ शविः	।
सपत्यर्चापरीचारे स्वापत्यर्चननिद्रयोः	॥ ७ ॥

स्त्ररतीत्यर्चने गत्यां कान्तिगत्योस्तु हर्ष्यति	।
हृयत्यर्चाभोजनयोरित्यनेकार्थश्रातवः	॥ ८ ॥
यज्ञवेदार्थयथार्थविज्ञानाय कृतश्रमः	।
मधुसूदनशर्मणो मणिमालां विनिर्म्ममे	॥ ९ ॥
सरस्वत्याः करे सेयं निघण्टुमणिमालिका	।
सम्पद्यते मांथलश्रमिधुसूदनशर्मणा	॥ १० ॥

इत्यनेकार्थवर्गः ॥ ९ ॥

बृहद्देवतावर्गः १०

अथ केचित्प्रदर्श्यन्ते शान्तिकोक्ता यथायथम् ।	।
देवतात्रेपयश्श्लोका दैवतज्ञानसिद्धये ॥ १ ॥	॥ १ ॥
भवद्गतं भाविष्यञ्च जङ्गमं स्वावरञ्च यत् ।	।
अस्यैके सूर्यमेवैकं प्रभवं प्रलयं विदुः ॥ २ ॥	॥ २ ॥
असतश्च मतश्चैव योनिरेषा प्रजापतिः ।	।
यदक्षरञ्च वाच्यञ्च यच्चैतद् द्रष्टव्यं शाश्वतम् ॥ ३ ॥	॥ ३ ॥
कृतैष द्वि त्रिधात्मानमेषु लोकेषु तिष्ठति ।	।
देवान् यथायथं सर्वान् निवेश्य स्वेषु रश्मिषु ॥ ४ ॥	॥ ४ ॥
अग्निरस्मिन्नपेन्द्रस्तु मध्यतो वायुरेव च ।	।
सूर्यो दिवीति विज्ञेयास्त्रिस्त एवेह देवताः ॥ ५ ॥	॥ ५ ॥
अग्निभिः केदयं त्वग्निर्विशुद्धिश्चैव मध्यमः ।	।
असौ तु रश्मिभिः केशी तेनैनानाह केजिनः ॥ ६ ॥	॥ ६ ॥
न चैवैषां प्रसूतिर्वा त्रिभूतिः स्थानजन्म वा ।	।
निर्वक्तुं शक्यमेतैर्हि कृत्स्नं व्याप्तमिदं जगत् ॥ ७ ॥	॥ ७ ॥
एतासामेव माहात्म्यान्नामान्यत्वं विधीयते ।	।
तत्तत्स्थानविभागश्च तत्र तत्रोपलक्षयेत् ॥ ८ ॥	॥ ८ ॥

तासांमिदं विभूतिर्हि नामानि यदनेकशः ।	
आहुस्तासां तु मन्त्रेषु कवयोऽन्योन्ययोनिताम् ॥ ९ ॥	
यथास्थानं प्रदिष्टास्ता नामान्यत्वेन देवताः ।	
तद्भक्तास्तत्प्रधानाश्च केचिदेवं वदन्ति ताः ॥ १० ॥	
एतद्भूतेषु लोकेषु अग्निभूतं स्थितं त्रिधा ।	
त्रिस्थानं चैनमर्चन्ति होत्रायां वृक्तवर्हिषः ॥ ११ ॥	
इहेष पवमानोऽग्निर्मध्यमोऽग्निस्तु पावकः ।	
अमुष्मिन्नेष विप्रैस्तु लोकेऽग्निः शुचिरुच्यते ॥ १२ ॥	
इहाग्निभूतस्त्वापिभेर्लोके स्तुतिभिरीडितः ।	
जातवेदाः स्तुतो मध्ये स्तुतो वैश्वानरो दिवि ॥ १३ ॥	
वैश्वानरं श्रितो ह्यग्निरग्नि वैश्वानरः श्रितः ।	
अनयोर्जातवेदाश्च तथैतौ जातवेदसि ॥ १४ ॥	
सालोक्याच्चैकजातत्वाद् व्याप्तिमत्त्वात्तु तेजसः ।	
यस्य यस्येह देवत्वं दृश्यते ते पृथक् स्तुताः ॥ १५ ॥	
सत्त्वान्यमूर्त्तान्यापि च देवतावन्महर्षयः ।	
तुण्डुवुः प्रशशंसुश्च तामु तामु स्तुतिष्विह ॥ १६ ॥	
पृथक् पुरस्ताद् ये तृक्ता लोकादिपतयस्त्रयः ।	

तेषामात्मैव तत्सर्वं यद्यद्भक्तिः प्रकीर्तिते	॥ १७ ॥
तेजस्त्रेवायुधं प्राहुराहिनश्चैव तस्य तद्	।
(यदन्यच्चोपकरणं तत्सर्वं तत्र कल्पितम्)	॥ १८ ॥
स्थानं नामानि भक्तीश्च देवतायाः स्तुतौ स्तुतौ ।	
सम्पादयन्नुपेक्षेत यां काञ्चिदिह सम्पदम्	॥ १९ ॥
अग्निभक्तिस्तुतान् सर्वानग्नावेव समापयेत्	।
यदिन्द्रभक्ति तच्चेन्द्रे सूर्ये सूर्यानुगञ्च यत्	॥ २० ॥

अग्निभक्तयः

तत्र यत्पृथिवीस्थानं पार्थिवञ्चाग्निमाश्रितम्	।
तत्सर्वमानुषूर्व्येण कथ्यमानं निबोधत	॥ २१ ॥
जातवेदाः श्रिताः त्वाग्निमग्निं वैश्वानरः श्रिताः	।
द्राविणोदास्तथेधमश्च श्रिताश्चाग्निं तनूनपाव	॥ २२ ॥
नराशंसैः श्रिताश्चैनमेनमेवाश्रितास्त्विजः	।
वर्हिद्रारश्च देव्योऽग्निमेनमेव तु संश्रिताः	॥ २३ ॥
नक्तोपासां च देव्यां च होतारवेतदाश्रया	।
देव्यास्त्विजः श्रिताश्चैनं तृष्टां चैवतदाश्रयः	॥ २४ ॥

इत्यतो वनस्योत्थैर्न स्वाहाकृतय आप्रियः	।
देव्यो दिव्यप्रभृतौ द्वावप्री मव्यपयार्थिर्वा	॥ २५ ॥
यदि वा वरुणादेव्याविन्त्यादेरौ प्रचेतमौ	।
तयाप्रीवल्गौ वापि कंचिद्विच्छान्त मृत्यः	॥ २६ ॥
इहा मरुद्वती देवी भारती च यथाक्रमम्	।
पृथिव्यापन्नरित्ते च दिवि देव्य इमा यताः	॥ २७ ॥
ननुत्तमानमार्थीषु पठन्ति न पठन्ति च	।

*

अश्वश्च अकुतिश्चैव मगइकाश्चैतदाश्रयाः	॥ २८ ॥
प्राचाणश्चैवमन्नाश्च नरागंसस्तया रयः	।
दुन्दुभियश्चमुविश्चैतं इस्वरुनोऽभोपन्नो वसुः	॥ २९ ॥
ज्या चैतदाश्रितेषुश्च श्रिता अन्वाजनी च या	।
सृष्टयो दुग्गाश्चैवपेनं पितुरुत्सृज्यम्	॥ ३० ॥
नद्यश्चैवैनमापश्च मर्वाश्चौषधयस्त्रया	।
राज्यप्राप्ताव्यरगयानी श्रद्धेहा प्रीथवी तथा	॥ ३१ ॥

भजेते चैनमेवात्तर्ना द्वन्द्वभृते च रोदसी ।
 मुपलोल्लखले चैनं हविर्द्वानि च ये स्मृते ॥ ३२ ॥
 जोष्ट्री चोर्जाहुती चैनं शुतुद्र्या च विपाद् सह ।
 यौ च देवौ शुनासीरौ तो चाग्नी चैतदाश्रयौ ॥ ३३ ॥
 शौनकस्य शुनासीरौ वायुसूर्य्याबुदाहृतौ ।
 शाकपृथोरिन्द्रसूर्य्याविन्द्रो यास्कस्य केवलम् ॥ ३४ ॥

*

लोकोऽयं, यच्च वै प्रातःसवनं क्रियते मत्ने, ।
 अनुष्टुप् च त्रिवृत्स्तोमो, वसन्तशरदावृत् ॥ ३५ ॥
 गायत्री, चैकविंशश्च, यच्च साम रथन्तरम् ।
 साध्याः, साम च वैराज, भाप्त्याश्च वसुभिः सह ॥ ३६ ॥
 इन्द्रेणा च मरुद्भिश्च सोमेन वरुणोऽन च ।
 पर्जन्येनर्तुभिर्क्षैव विष्णुना चास्य संस्तवः ॥ ३७ ॥
 अस्यैवान्नेस्तु पूषणा च साम्राज्यं वरुणोऽन च ।
 देवतावाहनश्चैव हविषां वहनं तथा ॥ ३८ ॥
 कर्म दृष्ट्या च यत्किञ्चित्सम्बद्धं विषये स्थितम् ।

अग्नेरेव तु तत्सर्वं कर्मेति परिभाष्यते ।
इत्युक्तोऽयं गणः सर्वः पृथिव्यग्न्याश्रयो महान् ॥ ३६ ॥

इन्द्रभक्तयः—

यश्चेन्द्रो मध्यमस्थानो गणः सोऽयमतः परः ।
विमानानि च दिव्यानि गन्धर्वाप्सरसां गणः ॥ ४० ॥
इन्द्राश्रयस्तु पर्जन्यो रुद्रो वायुर्बृहस्पतिः ।
वरुणः कश्च सृत्सुरश्च देवश्च ब्रह्मणम्पातिः ॥ ४१ ॥
मन्युश्च विश्वकर्मा च मित्रः क्षेत्रपतिर्यमः ।
ताक्ष्यो वास्तोष्पातिश्चैव सरस्वांश्चैवमत्र ह ॥ ४२ ॥
अपां नपाद् दधिक्राश्च सुपर्णोऽथ पुरुरवाः ।
ऋतोऽसुनीतिर्वेनश्च तस्यै तस्याश्रयेऽदितिः * ॥ ४३ ॥
त्वष्टा च सविता चैव वातो वाचस्पतिस्तथा ।
धाता प्रजापतिश्चैव अथर्वाणश्च ये स्मृताः ॥ ४४ ॥
इयेनश्चैवैवमग्निश्च तथेला चैव या स्मृता ।
विधातेन्दुरहिर्बुध्न्यः सोमोऽहिरण्य चन्द्रमाः ॥ ४५ ॥

* तथेन्दुश्च स्त्रियोऽदितिरित्यपि पाठः ।

विश्वानरश्च वै देवो रुद्राणां^१ संस्तुतो गयाः ।
 यरुतोऽङ्गिरसश्चैव पितरश्चर्भुभिः^२ सह ॥ ४३ ॥
 राका वाक् सरमाप्साश्च भृगवोऽध्वया सरस्वती ।
 यम्युर्वशी सिनीवाली पथ्यास्वस्तिरुपाः कुहूः ॥ ४७ ॥
 पृथिव्यनुमतिर्धेनुः सीता लाक्षा^३ तथैव भौः ।
 गौरी च रोदसी चैव इन्द्राण्याश्चैष वै पतिः ॥ ४८ ॥

*

छन्दोऽङ्गिषु च पाङ्क्तिश्च लोकानां मध्यमश्च यः ।
 एतेष्वेवाश्रये विद्यात्सवनं मध्यमश्च यत् ॥ ४६ ॥
 ऋतु च ग्रीष्महेमन्तौ यच्च सामोच्यते बृहत् ।
 शकरीषु च यद्गीतं नाम्ना तत्साम शाकरम् ॥ ५० ॥
 आह चास्यैव तौ स्तोमावाश्रयौ शाकटायनः ।
 यश्च पञ्चदशो नाम्ना संख्यया त्रिणवश्च यः ॥ ५१ ॥
 संस्तुतश्चैप पूष्या च विष्णुना वरुणेन च ।
 सोमवाग्वाग्भिकुत्सैश्च ब्रह्मणस्पतिनैव च ॥ ५२ ॥

१ ऋभुंभामिति पाठान्तरम् । २ श्वर्षभिरिति पाठान्तरम् ।

३ सतिलारूपेति पाठान्तरम् ।

स बृहस्पतिना चैव नाम्नाः यश्चापि पर्वतः ।
मित्रश्च स्तूयते देवो वरुणेन सहासकृत् ॥ ५३ ॥
रुद्रेण सोमः पूष्या च पुनः पूषा च वायुना ।
वातेनैव तु पर्जन्यो लक्ष्यते वै क्वचित्क्वचित् ॥ ५४ ॥
रसादानं तु कर्मास्य वृत्रस्य च निवर्हणम् ।
स्तुतेः प्रभुत्वं सर्वस्य वलस्य निखिला कृतिः ॥ ५५ ॥
इत्यैन्द्रो मध्यमस्थानो गणः सम्यगुदाहृतः ।
यः परस्तु गणः सौख्यो शुस्थानस्तं निबोधत ॥ ५६ ॥

सूर्यभक्तयः—

तस्य मुख्यतमौ देवावश्विनौ सूर्यमाश्रितौ ।
वृषाकपाथी सूर्योपाः पत्न्यस्तिस्रो रवेरिमाः ॥ ५७ ॥
अमुतोऽर्वाङ् निवर्तन्ते प्रतिलोमास्तदाश्रयाः ।
पुरोदयात्तामुषसं सूर्या मध्यन्दिने स्थिते ॥ ५८ ॥
वृषाकपार्थी सूर्यास्तिकाल आहुः स्तुतिष्वृचि* ।
तस्याश्रये सरण्यूश्च भगः पूषा वृषाकापः ॥ ५९ ॥

* सूर्यस्य तामेवाहुस्तु निमृचि—इत्यपि पाठः ।

यमो वैश्वानरो विष्णुर्वरुणैश्चक्रपादजः ।
 पृथिवी च समुद्राश्च देवाः सप्तर्षयश्च ये ॥ ६० ॥
 आदिताः कोशिसाध्याश्च सविता वसुभिर्मनुः^१ ।
 दिग्ध्यङ्घ्र्यर्वा विश्वे च वाजिनो देवयोपितः ॥ ६१ ॥

✽

असौ लोक. स्तृतीयश्च सवनं, साम रेवतम् ।
 वैश्वस्यैव, वर्षाश्च शिशिरोऽथ ऋतुस्तथा ॥ ६२ ॥
 त्रयस्त्रिंशच्च यः स्तोमः क्लृप्सा सप्तदशश्च यः ।
 क्लृन्दश्च जगतीनाम्ना तथातिच्छन्दसश्च याः ॥ ६३ ॥
 पौरुषं चाहुरस्यैतत्सर्वमेव तु पौरुषम् ।
 एतस्यैव तु विज्ञेया देवाः संस्तविकास्त्रयः ॥ ६४ ॥
 चन्द्रमाश्चैव वायुश्च यश्च संगत्सरं विदुः ।
 हरणं तु रमस्यैतत्कर्मणाऽमुञ्ज रश्मिभिः ॥ ६५ ॥
 येन नातिविजानन्ति सर्वभूतानि चक्षुषा^२ ।
 इत्थमग्निन्द्रमूर्ध्याणां भक्तयः समुद्राहृताः ॥ ६६ ॥

१ आदित्यपूगः साध्याश्च सार्द्धं वसुभिर्मनुरिति पाठान्तरम् ।

२ येन नातिविजानन्ति सूर्यभूतानि चक्षुषा ।

वानोमाभि च पश्यन्ति सर्वभूतानि तेजसा इति । पाठान्तरे

अग्नीन्द्रमरुतस्त्रष्टाऽश्विनौ देवावृतावृथौ ।	
द्रविणोदा इमाः सप्त भवन्ति ऋतुदेवताः ॥ ६७ ॥	
यो वायुरिन्द्रशशू यौ यौ मित्रावरुणावपि ।	
यावाश्विनौ य इन्द्रो ये विश्वेदेवाः सरस्वती ॥ ६८ ॥	
प्रातःसवनिके शस्त्रे प्रउगे सप्त देवताः ।	
भवन्ति ताः कर्मणैता अनुवन्त्याभिरूपिताः ॥ ६९ ॥	

अग्नीन्द्रसूर्याणां नामभेदाः -

अग्नेस्तु पञ्च नामानि यानि मूर्यस्य वा न च ।	
पद्विंशतिस्तथेन्द्रस्य क्रमाद्दक्ष्यामि तान्यपि ॥ ७० ॥	

अग्निनामानि पञ्च

१ अग्निः—सर्वे

जानो यदग्ने भूतानामग्रणरिध्वरे च यत् ।	
अङ्गं मनयते तस्मात्स्तुतोऽग्निरिति शूरोभिः ॥ ७१ ॥	

२ द्रविणोदाः—कुत्सः

धनं वसुं वा द्रविणं प्रायच्छुचेन कर्मणा ।	
तत्कर्म दृष्ट्वा कुत्सस्तु माह्वेन द्रविणोदसम् ॥ ७२ ॥	

३ तनूनपात्—

अयं तनूनपादग्निः, असौ हि तननात्तनुः	।
ततस्तु मध्यमे जज्ञे स्थानेऽयं मध्यमात्ततः	॥ ७३ ॥
अनन्तरां प्रजामाहुर्न पादिति कृपण्यवः	।
नपादमुष्य चैवायमग्निस्तेन तनूनपात्	॥ ७४ ॥

४ नराशंसः—

पृथक्त्वेन समत्वेन यज्ञे यच्छस्यते नृभिः	।
स्तुवन्त्याग्नीषु तेनेमं नराशंसं तु कारवः	॥ ७५ ॥

५ पवमानः—वैखानसाः

पुनाति यदिदं विश्वमेपोऽग्निः पार्थिवोऽप्सु सन् ।	
वैखानसर्षिभिस्तेन पवमान इति स्तुतः	॥ ७६ ॥

(७६)

इन्द्रनामानि पद्विंशतिः ।

१ जातवेदाः—

भूतानि वेद यज्जातो, जातर्यद्वाऽथ विद्यते ।
यद्वैप जातविद्योऽभूद्, वित्तं जातोऽधिदेति वा ॥ ७७ ॥
विद्यते सर्वभूतेषु, यद्वा जातः पुनः पुनः ।
तेनैप मध्यभाणिन्द्रो जातवेदा इति स्तुतः ॥ ७८ ॥

२ वायुः—

अग्निष्ठ एष यत्तु श्रीन् व्याप्यैको व्योम्नि तिष्ठति ।
तेनैनमृषयोऽर्चन्तः कर्मणा वायुमब्रुवन् ॥ ७९ ॥

३ वरुणाः—

त्रीणीमान्वावृणोत्येको सूतेन तु रसेन यत् ।
तथैनं वरुणं शक्त्या स्तुतिषवाहुः कृपयथवः ॥ ८० ॥

४ रुद्रः—

अरोदीदन्तरिक्षे यद्विष्टुर्दृष्टाष्टि ददन्नृणाम् ।
चतुर्भिर्ऋषिभिस्तेन रुद्र इत्यभिसंस्तुतः ॥ ८१ ॥

५ इन्द्रः—

चतुर्विधानां भूतानां प्राणो भूत्वा व्यवस्थितः ।
इष्टे चैवास्य सर्वस्य तेनेन्द्र इति स स्मृतः ॥ ८२ ॥
इरां दृणाति यत्काले मरुद्भिः सहितोऽम्बरे ।
रवेण महता युक्तस्तेनेन्द्रमृषयोऽब्रुवन् ॥ ८३ ॥
रमान् रश्मिभिरादाय वायुनायं गतः सह ।
वर्षत्येष च यत्लोके तेनेन्द्र इति स स्मृतः (सूर्यः) ॥ ८४ ॥

६ पर्जन्यः—अग्निः, और्वशः

यदिमां प्रार्जयत्येको रसेनाम्बरजेन नाम् ।
कालेऽग्निरौर्वशश्चर्षी तेन पर्जन्यमाहतुः ॥ ८५ ॥
तपर्यत्येष यत्लोकान् जन्यो जनहितंश्च यत् ।
परो जेता जनयिता यद्वाऽऽग्नेयस्ततो जगौ ॥ ८६ ॥

(७८)

७ बृहस्पतिः—

बृहन्तौ पाति यल्लोकाविव द्वौ मध्यमोत्तमौ ।
बृहता कर्मणा तेन बृहस्पतिरितीकृतः ॥ ७८ ॥

८ ब्रह्मणस्पतिः—शौनहोत्रः

ब्रह्म वाक् ब्रह्म सत्यञ्च ब्रह्म सर्वाभेदं जगत् ।
पातारं ब्रह्मणस्तेन शौनहोत्रः स्तुवन्नमौ ॥ ८८ ॥

९ वाचस्पतिः—

वाचा वेदा ह्यधीयन्ते वाचा छन्दांसि तत्र ह ।
अथो वाक् सर्वमेवेदं तेन वाचस्पतिः स्तुतः ॥ ८९ ॥

१० वास्तोष्पतिः—ऋग्विंशः

वास्तु मयच्छल्लोकस्य मध्यमस्य तु पाति यत् ।
तेन वास्तोष्पतिं प्राह चतुर्भिरिममौर्वशाः ॥ ९० ॥

११ क्षेत्रस्य पतिः—वामदेवः

क्षेत्रं^१ क्षितिभ्यो विदधद्यदुष्वविशत् क्षितौ^२ ।
तेनैवमाह क्षेत्रस्य वामदेवः स्तुवन् पतिम् ॥ ६१ ॥

१२ ऋतम्—

मनसेमं तु यं दृश्यं मध्यमं लोकमाश्रितम् ।
क्षेमन्सखेन सत्ये वै स एव स्तुतवानृतम् ॥ ६२ ॥

१३ ऋतस्य श्लोकः—

रेवगात्ररसैः क्षिप्तैः स्थितो व्योम्न्येव मायया ।
ऋतस्य श्लोक इत्येव पुनश्चैनं ततोऽब्रवीत् ॥ ६३ ॥

१४ आदितिः—गौतमः

न कुनश्चैव यदीनो वृत्तः तिष्ठति मध्यमः ।
राहुगण ऋषिस्तेन प्राहैनं गौतमोऽदितिम् ॥ ६४ ॥

१ अन्नामिति पाठान्तरम् ।

२ ददाति यदिमं क्षेत्रे त्वृतावम्ब्रजं पुनरित्यपि पाठः

(८०)

१५ कम्—

प्रजाभ्यस्त्वेप यच्छक्त एष वीरः शिवः सुखः ।
हिरण्यगभस्तेनैनमृपिरर्चन्नुवाच कम् ॥ ६५ ॥

१६ यमः—

इह प्रजाः प्रयच्छन् स संगृहीता प्रयाति च ।
ऋषिर्विब्रुस्वतः पुत्रं तेनाहैनं यमो यमम् ॥ ६६ ॥

१७ मित्रः— विश्वामित्रः

मित्रकृत्स्न जना विश्वे यद्विमं पर्युपासते ।
मित्र इत्याह तेनैनं विश्वामित्रः स्तुवन् स्वयम् ॥ ६७ ॥

१८ विश्वकर्मा—

निदाघमासातिगमे यद्वेतेनावति क्षितम् ।
विश्वस्य जनयन् कर्म विश्वकर्मेण तेन सः ॥ ६८ ॥

१६ सरस्वान्—

सरांसि घृतवन्त्यस्य सन्ति लोकेषु यत् त्रिषु ।
सरस्वन्तमिति प्राह वाचं प्राहुः सरस्वतीम् ॥ ६६ ॥

२० वेनः—भार्गवः

प्राणभूतस्तु भूतेषु यद्वितत्येह तिष्ठति * ।
तेनैनं वेनमाहर्षिवेनो नामह भार्गवः ॥ १०० ॥

२१ मन्युः—

ससृजे मासि मास्येनमाभिमत्य ततो ब्रजन् ।
तेनैनं मन्युरित्याह मन्युरेव तु तापसः ॥ १०१ ॥

२२ असुनीतिः—श्रुतबन्धुः

यदन्तकाले भूतानामेक एव नयत्यसूनुं ।
तेनासुनीतिरुक्तोऽयं स्तुवता श्रुतबन्धुना ॥ १०२ ॥

* यद्वेनत्येषु तिष्ठतीति पाठान्तरम् ।

२३ अप्रां नसा—गृत्समदः

निद्राघमासातिगमे जन्म मध्ये भवत्पपाम् ।
नसांरमाह तेनै नष्टापिर्गृत्समदस्त्वपाम् ॥ १०३ ॥

२४ दधिक्राः—

अपामम्बरगर्भौघमादवत्सोऽष्टमासिकम् ।
यत्क्रन्दत्यसक्नुमध्ये दधिक्रास्तेन कथ्यते ॥ १०४ ॥

२५ धाता—

मासेन संभृतं गर्भं नवमेनाष्टमासिकम् ।
स्वप्नं क्रन्दन् दधात्युर्व्या धातेत्पृग्भिः सगीयते ॥ १०५ ॥

२६ ताक्ष्यः—

स्तीर्णोऽन्तरिक्षे क्षियति यद्वा तूर्यं चरत्ससौ ।
अरिष्टनोमिस्ताक्ष्यपिस्ताक्ष्यं तेनै नमुक्तवान् ॥ १०६ ॥

सूर्य्यनामानि नव

१ पुरुरवाः—

रुवन् व्योमन्युदयं याति कृन्तन् भाद्विष्टजत्रपः ।
पुरुरवसमाहैनं स्ववाक्येनोरुवासिनी ॥ १०७ ॥

२ सविता—

संवर्तयँस्तमः सूर्य्यादुपसञ्च प्रवर्तयन् ।
दिवा चरन् प्रसौत्येकः सविता तेन कर्मणा ॥ १०८ ॥

३ भगः—वसिष्ठः

उदितोऽभासयल्लोकानिमांश्चैष स्वरश्मिभिः ।
स्वयं वसिष्ठस्तनैनमृषिराह स्तुवन् भगम् ॥ १०९ ॥

४ पूषा—

उद्यन् जगत्पोषयति मणुदन् रश्मिभिस्तमः ।
तेनैनमस्तौत्पूपेति भरद्वाजस्तु पञ्चभिः ॥ ११० ॥

५ विश्वानरः—

संमत्येकैकशस्वेतं यन्मन्यन्ते पृथङ्नराः ।
विश्वे विश्वानरस्तेन कर्मणाः स्तुतिषु स्तुतः ॥ १११ ॥

६ मृत्युः—

यत्तु प्राच्यावयन्नेति घोषेण महता मृतम् मृधे) ।
तेन मृत्युमिमं सत्रं स्तौति मृत्युरिति स्वयम् ॥ ११२ ॥
नाम्ना संकुम्भको नाम यमपुत्रो जघन्यजः ।

७ वृषाकपिः—

वृषैप कपिलो भूत्वा यन्नाकमधिरोहति ॥ ११३ ॥
वृषाकपिरसौ तेन विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ।
रक्षिमभिः कम्पयन्नेति वृषा वपिष्ठ एव सः ॥ ११४ ॥
सायाह्नकाले भूतानि स्वापयन्नस्तमेति यत् ।
वृषाकपिरितो वा स्यादिति मन्त्रेषु वक्ष्यते ॥ ११५ ॥

८ केशी—

कृत्वा सार्यं पृथग्ग्याति भूतेभ्यस्नमसोऽख्ये ।
प्रकाशं किरणैः कुर्वन् तेनैव केशिनं विदुः ॥ ११६ ॥

९ त्रिविक्रमः—मेधातिथि

श्रीणि भान्ति रजांस्यस्य यत्पदानि तु तेजसा ।
तेन मेधातिथिः प्राह विष्णुमेतं त्रिविक्रमम् ॥ ११७ ॥

विष्णुः—

विष्णातेर्विशतेर्षा स्याद्वेवेष्टेर्याप्तिकर्मणः ।
विष्णुर्निरुच्यते वातः सर्वः सर्वान्तरश्च सः ॥ ११८ ॥

पञ्च पद्विंशतिस्तद्भव नामानि यानि च ।
इत्थमग्नन्द्रसूर्याणां तान्युक्तानि यथाक्रमम् ॥ ११९ ॥

दैवतोपपरीक्षेयं शौनकोक्ता प्रदार्शिता ।
प्रमाणं तस्य याथार्थ्ये भगवान् वेदपूरुषः ॥ १२० ॥

इति बृहद्देवतावर्गः १०

वर्गा इमे दैवदिव्यनरघर्माक्रियान्ययैः	।
नैगमद्रयनानार्थैर्वृद्धदेवतयापि च	॥ १ ॥
एतैस्तु वशभिर्वर्गैर्निघण्टूक्ता यथायथम्	।
गृहीताः श्लोकबन्धेन शब्दाः प्रायेण वैदिकाः	॥ २ ॥
इतीत्यं माधुसूदन्या सरस्वत्या प्रसन्नया	।
समीक्षाचक्रवर्तिन्या मणिमान्ना प्रवर्तिता	॥ ३ ॥
सन्ति यद्यपि भूयांसः शब्दा अन्येऽपि वैदिकाः	।
तथापीह निघण्टूक्ताः सर्वे तावत्प्रदर्शिताः	॥ ४ ॥
तेन मे भगवान् वेदपुरुषः परमेश्वरः	।
प्रसीदतु सदेत्येवमाशासे मधुसूदनः	॥ ५ ॥

मिथिलापश्चिमभागे

श्रीक्षेत्रस्यातिसन्निधौ पुरये ।
यो गाढासंस्थाने-

ऽस्रभत श्रीवैद्यनाथतो जन्म ॥ ६ ॥

भारतपश्चिमभागे

पुष्करतीर्थातिसन्निधौ पुरये ।

जयपुरराजद्वारे-

ऽलभत महीपालतोऽभ्यर्हाम् ॥ ७ ॥

वयसः पश्चिमभागे

वेदमहातीर्थसन्निधौ पुरये ।

कृतधीः श्रीमधुसूदन-

शर्मा सोऽकृत सरस्वतीमालाम् ॥ ८ ॥

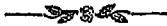
मालापश्चिमभागे

विद्यातीर्थातिसन्निधौ पुरये ।

मनसो योगं कुर्वन्

सुखतः सर्वं लभेत वेदार्थम् ॥ ९ ॥

इति सरस्वतीमणिमालाख्यो वैदिकशब्दकोशः

श्रीरस्तु

शुभमस्तु

श्रीः
अकारादि वर्णानुक्रमेणानुक्रमणिका ।

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
असत्रम्	४० । ६०	अग्नायी	२ । १२
अहुरः	४५ । १०१	अग्निः	१ । ५
अकूपारः	५४ । १	"	५ । २६
अकृतः	८ । १५	अग्निषा	४३ । ८१
अक्रः	४४ । ६०	अग्रुवः	१० । २६
अक्षरम्	६ । २५	"	१६ । १३
"	१७ । ११	अग्रशंसः	१३ । ७
अक्षाः	३७ । ३२	अध्या	४ । २३
अक्षः	२ । ११	अध्या	२० । ३७
अक्षितम्	६ । २२	अक्षगिरसः	४ । २२
अगन्	२३ । ६	अचके	२५ । २१

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
आजक्ष्म-	२५ । २०	अत्यः	१० । ३२
अच्छ	४१ । ६३	अययः	१६ । १३
अक्षकपा	४ । २५	अययवः	४१ । ६५
अक्षान्	२३ । ६	अययुम्	४१ । ४४
अजाः	११ । ३५	अयवर्णः	४ । २२
अजिरम्	२१ । ४४	अदितिः	६ । ४
अजिराः	१० । २६	"	१७ । २१
अजीगः	४७ । १२१	"	२० । ३७
अज्म	१६ । ३३	"	३६ । २०
"	२० । ४०	"	४ । २३
अजाः	२१ । ४५	अदिति	६ । १
अपव्यः	१६ । १३	अदा	१७ । १७
अताति	२२ । २	अदातयः	१२ । ३

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
अङ्कनम्	१३ । १	अनवायम्	४९ । १०५
अदमसत्	३५ । १२	अनिति	२२ । ५
अद्रिः	८ । १८	अनिन्धा	१५ । ६
अधिगुः	४१ । ४६	अनुमतिः	४ । २६
अध्वरः	१६ । १९	अनुष्टुप्	१७ । २१
अध्वरम्	७ । ७	अनेद्यः	१५ । ६
अध्वा	७ । ८	अनेमा	१५ । ६
अनभिश्चस्तः	१५ । ६	अन्तमम्	१४ । ५
अनर्था	४७ । ११६	अन्तरिक्षम्	७ । ७
अनर्थास्तिः	४७ । ११३	अन्धः	३७ । ३०
अनवः	११ । २	"	३० । ७
अनवद्यः	१५ । ६	अक्षम्	६ । २३
अनवन्नवः	४६ । ११०	अपः	६५ । २९

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
"	१६ । १५	अप्वा	४५ । १००
अपत्यम्	१३ । ८	अप्सः	१५ । १०
अपानपात्	३ । १६	अभि	२७ । १
अपारे	६ । ३	अभिल्या	१० । २३
अपीच्यम्	१५ । ८	अभिधेतन	४६ । १११
अपः	२ । १२	अभीके	१६ । ३४
"	१५ । १०	अभित्वे	५२ । २
अप्नवाना	१६ । १२	अभीशवः	१६ । १४
अप्नः	१६ । १५	अभीषु	२ । १३
"	१३ । ८	अभीषवः	७ । १०
"	१५ । ११	अभीशू	१५ । ११
अप्रतिष्कृत	४४ । ६२	अभ्यक्षेयजा	४३ । ८४
अप्रायुवः	३६ । २३	अभ्यर्ष	२३ । १२

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
अगम्	८ । १८	अग्गः	१० । २७
अग्गः	१३ । २	अग्गसी	६ । २
अग्गम्	६ । २२	अग्गुत्तः	१९ । २
अग्गति	१५ । १०	अग्गम्	७ । ७
"	४५ । ६४	"	१४ । ५
अग्गः	४७ । ११५	अग्गु	६ । २२
अग्गवान्	४५ । १००	अग्गुत्त	४४ । ६३
अग्गा	२० । ३६	अग्गः	७ । ५
अग्गिन	४४ । ८८	अग्गते	२२ । १
अग्गीवा	४५ । ६६	अग्गु	२३ । ६
अग्गूरः	४४ । ८८	अग्गवः	११ । ३
अग्गुत्तम्	७ । ५	अग्गा	५२ । १
	६ । २२	अग्गवानी	२ । १२

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
अररिन्दानि	१० । २७	अर्गः	१० । २७
अरुणयः	११ । २६	अर्गाः	१० । २८
अरुपति	२२ । ५	अर्दति	२२ । ३
अरुप	१० । २२	अर्दयति	२६ । २६
अरुपम्	१५ । १०	अर्मकः	१४ । ३
अरुपी	८ । १४	अर्मकम्	५२ । १
अर्कः	१६ । ३०	अर्यः	१२ । ६
"	२० । ३८	अर्वा	१० । ३२
"	३८ । ३६	अर्वकि	१३ । ५
अर्चति	२३ । १३	अर्लानृगः	४२ । ६६
अर्चिः	२१ । ४३	अर्त्यः	१४ । ३
अर्चुनम्	१५ । १०	अर्वः	२० । ३८
अर्चुनी	८ । १३	अर्वचाकशत्	२५ । ६०

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
अवटः	२१ । ४१	अश्मा	८ । १८
अवतः	२१ । ४१	अश्वः	२ । ११
अवतिरति	२६ । २७	अश्वानः	११ । ३४
अवति	२२ । १	अश्विनो	५ । ३०
अवनपः	१० । २८	असक्ता	४६ । १०३
"	१६ । १३	असक्वन्ता	३८ । ४१
अवान	६ । ४	असामि	४६ । १०७
अवाम	१४ । ५	असिकनी	८ । १५
अविष्यन्	२५ । २३	असिन्वता	४२ । ७४
अन्ययथः	११ । ३४	असुः	१७ । २३
अशत्	२३ । ११	असुनीतिः	४ । २१
अशनः	६ । २०	अमुरः	६ । १६
अशुते	२३ । ११	असृतेः	४४ । २०

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
अस्कृषोषुः	४२ । ७४	अन्हाय	१४ । ७
अस्तम्	२० । ३६	अहूयाणः	४० । ५७
अस्तमिके	१४ । ५	आ	२६ । १४
अस्मे	४५ । ६६	"	२७ । १
अस्य	३६ । २४	आकाशम्	७ । ७
अस्याः	३६ । २४	आकीम्	२६ । १३
अस्मेमाः	१५ । ६	आकृतम्	२६ । १३
अहनाः	८ । १३	आके	१४ । ५
आहिः	६ । १६	"	१४ । ६
"	६ । २५	आकेनिपः	१२ । ३
"	४ । २१	आत्मन्दे	१६ । ३१
अही	२० । ३७	आचाणः	१३ । ११
"	६ । १	आखण्डलः	

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
आगमोगन्ति	२३ । ६	आनुपक्	४५ । ६८
आघृणिः	३६ । ४३	०	"
आङ्गूषः	३६ । ४५	आपः	२१ । १६
आचके	२५ । २१	"	७ । ७
आचक्ष्म	२५ । २०	"	६ । २६
आजो	१६ । ३२	आपानः	२३ । ११
आज्ञो	१६ । ३२	आपान्तमन्युः	३६ । ४६
आताः	७ । ६	आप्याः	४ । ३२
आतिरत्	२७ । २८	"	५ । ३९
आदिःवाः	१ । ३	आपती	१६ । १३
आधयः	४८ । १२६	आयवः	११ । ३
आनट्	२३ । ११	आयुः । "	२० । ३८
आनये	२३ । ११	आयुवनि	६ । २१

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
आरितः	२६ । ५१	आष्ट	२३ । ११
आर	१४ । ६	आष्ठाः	७ । ६
आत्की	२ । १४	आसात्	१४ । ५
आवति	२२ । २	आहनः	३७ । ३२
आवयति	२५ । २३	आहनाः	२५ । १६
आवयाः	६ । २५	आह्वे	१६ । ३१
आशाः	७ । ६	आहिकम्	२६ । १३
आशाः	४२ । ६८	इत्थम्	३८ । ४२
आशिरम्	४५ । ६५	इत्या	१७ । १७
आशिरः	२३ । १२	"	३८ । ४२
आशुः	२१ । ४४	इदम्	६ । २१
आशुः	१० । ३३	इदयुः	४८ । १२५
आशुचालिः	४२ । ६८		

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
इटा	१५ । ७	इयच्छति	२२ । ६
इवानीम्	१५ । ७	इयच्छि	२२ । ६
इध्मः	२ । ८	इरञ्ज्यति	२३ । १२
इनः	१२ । ६	॥	२४ । १७
इन्दुः	४ । २१	इश	२० । ३८
॥	८ । २३	इरावत्यः	१० । ३०
॥	१६ । १६	इलः(ईलः)	२ । ८
इन्द्रः	३ । १८	इला	६ । ४
इन्द्राणां	४ । २३	॥	१७ । १८
॥	५ । २८	॥	२० । ३८
इन्द्रियम्	१८ । ३५	॥	२० । ३७
इन्वति	२३ । ११	इलीविशः	४२ । ७०
	२२ । ४	इलीविशः	४५ । १००

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
इव	२६ । १४	"	२६ । ११
इषति	२२ । ७	इमहे	२४ । १८
इषम्	२० । १८	इत्ते	२२ । ६
इषिगम्	१५ । १६	ईमान्ताः	३४ । ५
इषुः	२ । १२	इषति	२२ । ३
इषुधिः	२ । १३	उक्थयः	१५ । ६
इषुध्याकिं	२४ । १८	उचा	१२ । १
इष्टिः	१६ । १६	उक्षितः	१३ । २
इष्टिमण्डः	३५ । १७	उच्चैःश्रवाः	१० । ३२
इचे	४३ । ८३	उत्सः	२१ । ४१
इष्टवते	२२ । २	उदकम्	१० । २७
इम्	६ । २३	उधाः	८ । १६

	पृष्ठ श्लो०	पृष्ठ श्लो०
उपनिषत्सु	५२ । ३ उर्वी	६ । २
उपनिषद्:	१७ । २० "	७ । ५
उपमे	१४ । ५ उर्व्यः	१० । २६
उपरः	६ । १६ उन्नतलम्	२ । १४
उपराः	७ । ६ उत्सम्	४६ । १०४
उपलः	६ । १६ उग्रमसि	२५ । २१
उपलप्रसिद्धी	४२ । ७६ उग्रम्	२५ । २१
उपामि	४६ । ११० उग्रिजः	१२ । ३
उपाने	१४ । ५ उपाः	४ । २४
उपरागः	४६ । ११० "	५ । १६
उह	१४ । ४ उपासानक्ता	२ । ६
उपग्री	४ । २३ उलाः	२० । ३७
	३६ । ४८ "	७ । १०

	पृष्ठ सं०		पृष्ठ सं०
लक्ष्मिया	२० । ३७	ऋच्छति	२२ । ५
ऊतिः	३७ । ३३	"	२४ । १७
ऊधः	८ । १६	ऋजुनीतिः	४७ । ११६
ऊर्क	२० । ३८	ऋक्षति	४७ । १२८
ऊर्जस्वत्यः	१० । ३१	ऋणद्धि	२४ । १७
ऊर्जाहुती	२ । १४	ऋणोति	२२ । ४
ऊर्दरम्	५२ । २	ऋणवति	२२ । ४
ऊर्म्या	८ । १६	ऋतम्	६ । २४
ऊर्ग्यः	१० । २६	"	१७ । १७
ऋक्	१७ । २०	ऋतः	४ । २१
ऋक्षाः	५३ । १	ऋतस्य षोडिः	१० । २८
ऋचीपम्	४७ । ११६		

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
शत	१६ । १५	पजति	२२ । ४
शद्वरः	४२ । ७२	पतग्वाः	१० । ३३
शद्वपे	४२ । ७३	पतशः	१० । ३३
शधक्	३७ । २८	पति	२२ । ५
शध्नोति	२४ । १७	पनम्	४१ । ६२
शधोसम्	४८ । १२७	पना	५१ । १
शधवः	४ । २२	पनाम्	४१ । ६२
शधुः	५ । ३१	पन्यः	१० । २६
"	१२ । ३	पिरे	३६ । २२
शमुक्षः	१३ । २	पुष्टः	१८ । २८
शरपदाः	२१ । ४१	शोषः	६ । २४
शरुः	१३ । २	"	१८ । २५
शरु	१४ । ३	शोषो	६ । १

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
श्रोदती	८ । १३	कति	२३ । ६
श्रोदनः	६ । १६	कत्पथः	४२ । ७१
श्रोमना	४२ । ७६	कशति	२३ । १०
श्रोमासः	४४ । ८७	कनकम्	७ । ६
श्रोषम्	२१ । ४४	कपनाः	४३ । ७७
श्रोषधः	२ । १२	कान्धम्	१० । २७
श्रीचैश्रवसः	१० । ३२	कम्	१० । २८
कः	३ । ३०	क	१८ । २५
ककुमः	७ । ६	कम्पते	२६ । २५
ककुहः	१३ । १	करणानि	१६ । १५
कक्ष्याः	१६ । १३	करन्ती	६ । १५
करटति	२२ । २	करान्ति	१६ । १५
कगजः	१२ । ३	करस्त्री	१६ । १६

पृष्ठ सं.	पृष्ठ सं.	पृष्ठ सं.	पृष्ठ सं.
करिक्रत्	१६ १११	कविः	२२ ११३
करुणम्	१६ ११२	कथः	१० १२७
करुलती	४८ १२२	कथिः	१७ ११३
कर्तः	२१ ४१	"	६ ११३
कर्तव्ये	१६ १२५	कसति	२२ ११३
कर्तो	१६ १२५	काकुद्	१७ ११३
कर्तुम्	१६ १२५	काकुवम्	४० १२६
कर्त्तव्यम्	१६ १२५	काकुप्	
कर्वरम्	१६ १५	काखनम्	७ ११३
कल्पते	२४ १२५	काटः	२१ ११३
कल्मलीकानिम्	२१ ११३	काणुका	२६ ११३
कवते	२२ ११३	कातुः	२६ ११३
कान्धम्	१० १२७	कानिषत्	१५ ११३

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
कायमानः	३४ । १६	कालालम्	२० । ३८
कारुः	१२ । ४	कौस्तुभः	१२ । ३
कारोत्तरः	२१ । ३१	कुटः	४१ । ६
कारोत्तरात्	१	कुरुः	४२ । ५१
कालयति	२२ । ७	कुत्सः	१८ । २६
काशः	४२ । ७२	कुरवः	१२ । ५
काष्ठाः	७ । ६	कुरुतम	३५ । १०
किः	४२ । ७४	कुलिशः	१८ । २६
किर्मादिने	४४ । ८८	कुल्याः	४७ । ११२
किधेयाः	३६ । १०५	कुचित	१० । ३०
किरणाः	७ । १०	कुशयः	२१ । ४१
कौकटेषु	४६ । १०७	कुहः	४ । २३
कीरिः	१२ । ४		

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
कृपः	२१ । ४१	कृपीटम्	६ । २१
कृगधीति	२६ । २६	कृगधम्	७ । ६
कृत्तः	२० । ३६	॥	५१ । १०
"	४१ । ६६	कृष्टिः	११ । ९
कृन्वी	१६ । १५	केतः	१७ । २२
कृदरः	२० । ३६	केतुः	१७ । २२
कृदरम्	५२ । २	केनिपः	१२ । ३
कृधु	१४ । ३	केपयः	४० । ५६
कृन्तति	२६ । २६	केवटः	२१ । ४१
कृपगयति	२४ । १५	कोशिनः	५ । २२
कृपगयुः	१२ । ४	कोशः	६ । १६
कृपा	४३ । ७७	कौरवाणः	४० । ५४
कृपामति	२४ । १५	कृतः	१६ । ५५

श्लोक सं.	पृष्ठ सं.	श्लोक सं.	पृष्ठ सं.
१	२७५-२७६	वा : १	७ १ २५
२	२७७-२७८	विशेषः	२२ १ २६
३	२७९-२८०	विशेषः	२३ १ २७
४	२८१-२८२	विशेषः	२४ १ २८
५	२८३-२८४	विशेषः	२५ १ २९
६	२८५-२८६	विशेषः	२६ १ ३०
७	२८७-२८८	विशेषः	२७ १ ३१
८	२८९-२९०	विशेषः	२८ १ ३२
९	२९१-२९२	विशेषः	२९ १ ३३
१०	२९३-२९४	विशेषः	३० १ ३४
११	२९५-२९६	विशेषः	३१ १ ३५
१२	२९७-२९८	विशेषः	३२ १ ३६
१३	२९९-३००	विशेषः	३३ १ ३७
१४	३०१-३०२	विशेषः	३४ १ ३८
१५	३०३-३०४	विशेषः	३५ १ ३९
१६	३०५-३०६	विशेषः	३६ १ ४०
१७	३०७-३०८	विशेषः	३७ १ ४१
१८	३०९-३१०	विशेषः	३८ १ ४२
१९	३११-३१२	विशेषः	३९ १ ४३
२०	३१३-३१४	विशेषः	४० १ ४४

	पृष्ठ श्लोक	पृष्ठ श्लोक
पुस्तक	१४ । ३ विद्या	७ । १०
सामान्य विद्या	२ । १६ "	४३ । १२
साधना	४२ । ८३ गण	१७ । १८
साधना	४३ । ८३ "	१ । ३
साधना	६ । ४ गणित	१६ । ५०
साधना	६ । ३ गणित	२६ । ५१
साधना	१० । २७ गणित	२२ । ६
साधना	१२ । ४ गणित	२३ । ६
साधना	७ । ५ गणित	७ । १०
साधना	१६ । ३१ "	१६ । १४
साधना	१६ । २१ गणित	१६ । १२
साधना	१० । २८ गणित	१३ । १
साधना	२१ । ४१ गणित	६ । १२

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
गमोरा	१७ । १६	गहनम्	६ । २१
गमोरे	६ । १	गाति	२२ । २
गमति	२३ । ६	गातु	६ । ४
गम्भरम्	६ । २१	"	२६ । २५
गम्भीरा	१७ । १६	गाया	१७ । १६
गम्भीरे	६ । १	गान्धर्वी	१७ । १८
गपः	१३ । ८	गापति	२३ । १३
"	१६ । २५	गावः	११ । २६
"	२० । १६	"	७ । १०
गर्तः	२० । १६	"	५३ । ३
गस्ता	४६ । १०६	गिरिः	८ । १८
"	१७ । २१	गिर्वेद्याः	४५ । ६४
गवते	२७ । ७	गीः	१७ । १८

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
गृह्यपति	२३ । १३	भा	१७ । ११
गृह्यात	२३ । १३	गनाः	५२ । ११
गृह्यः	१२ । ३	गमा	७ । ५
गोत्रः	८ । १८	ग्रात्रा	८ । १८
गोत्रा	६ । ४	"	२ । ११
गोः	४ । २३	घर्म	१६ । १७
"	६ । ४	घर्मः	८ । १२
"	७७ । २७	घृगाः	८ । १२
"	५३ । १	घृणिः	५७ । ११
"	१७ । १८	"	२१ । ४३
"	१२ । ४	घृतम्	६ । २२
"	३७ । २७	घृतवती	६ । २२
गौरी	१७ । १८	घृताची	८ । १६

पृष्ठ सं.	पृष्ठ श्लो०	श्लोक	पृष्ठ श्लो०
धीषः	१७ । १८	चर्वणी	४१ । १६
असः	८ । ११	चष्टे	२५ । १०
चकमानः	२५ । २१	चसति	२२ । ८
चक्रत्	१६ । १५	चाकन्	४७ । १८
चलति	२२ । ८	चाकनत्	२५ । ११
चनः	४३ । ७		२५ । २०
चन्द्रम्	७ । ५	चिन्वत्	२५ । २०
चन्द्रमाः	७० । ४५	चित्	२६ । १४
चमसः	५ । १३		३८ । ४२
चिञ्चौ	६ । १	चित्तम्	२० । २२
चिपसे	३७ । २६	चित्रामर्षा	८ । १३
चरुः	८ । १८	चेतः	१७ । २२
चर्षण्यः	११ । २	चीष्कुर्यमाणं	४७ । २८

शब्द	पृष्ठ श्लो०	शब्द	पृष्ठ श्लो०
ध्यवानः	३७ । २८	जगति	२३ । १०
ध्यवानाः	१६ । १२	जगांयात्	२९ । ६
द्यौत्नम्	१८ । २६	जग्मतीः	४८ । १२४
द्वदयते	२४ । १६	जजगांभत्	२१ । ४२
द्वदिः	२० । ४०	जठरम्	३४ । ५
द्वन्सत्	२५ । २१	जन्तवः	११ । १
द्वन्दः	१२ । ४	जन्म	६ । २६
द्वन्दति	२४ । १६	जवारु	४७ । ११६
द्वदिः	२० । ४०	जमत्	२१ । ४३
जाया	२० । ४०	जमति	२३ । ६
जागतः	११ । १	जरते	२३ । १३
जगती	२० । ३७	"	३७ । २८
जङ्गन्ति	२२ । ६	जरिता	१२ । ४

श्लो	पृष्ठ श्लो	श्लो	पृष्ठ श्लो
अकृतम्	४७	नामयः	१६
अनम्	४८	नामिः	१७
अक्षयम्	४९	नामि	१८
"	५०	नामिवन्	१९
अर्णानि	५१	नास्यासि	२०
अर्णवः	५२	जिगाति	२१
अर्णानि	५३	जिन्यन्ति	२२
अर्णानि	५४	"	२३
अर्णानि	५५	जिह्वा	२४
अर्णानि	५६	जारा	२५
अर्णानि	५७	जुपने	२६
अर्णानि	५८	जुहुं	२७
अर्णानि	५९	जुम्भिः	२८

शब्द	पृष्ठ श्लो०	शब्द	पृष्ठ श्लो०
जृग्णोः	२१ । ४४	तननुष्टिः	४५ । १०१
"	४२ । ७६	तथा	२६ । १४
जृर्वति	२७ । २८	तनपः	१३ । ८
जेहते	२२ । ७३	तना	१६ । ३५
जोषवाकम्	४० । ५२	तनूनाम्	२ । ६
ज्मा	७ । ५	तप	११ । ४३
ज्या	२ । १३	तपुषी	१८ । २८
ज्युति	२६ । २४	तम	८ । २५
ज्यति	२२ । २	तमस्वती	८ । १५
जीयने	२२ । ५	तरणिः	२१ । ४५
नकति	२९ । ८	तरः	१८ । ३५
नवम	१३ । ७	तरस्वत्यः	१० । ३१
तधा	१३ । ६	"	१७ । ३३

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
तदित्	१४ । ५	तार्क्ष्यक	३ । २०
तद्वि	२६ । २६	तादि	२६ । २६
तद्वः	२८ । २५	तिग्मम्	१६ । ३०
तद्वसः	१३ । १	तितड	३५ । ६
तद्विपः	१३ । १	तिरः	५२ । ९
तद्विषी	१८ । २७	तिस्त्रोदेवीः	२ । १०
तद्विकरः	१२ । ६	तुषः	१३ । २
तद्विपुः	११ । १	तुग्या	६ । २५
तद्वित	२१ । ४५	तुग्न	३५ । १०
तद्विसुः	१२ । ४०	तुक्	१३ । ८
तद्विप्रम	१५ । ११	तुजः	१८ । २६
तद्विसुः	१२ । ६	तुज्यमानासः	२१ । ४३
तद्विर्षः	१० । ३३	तुजः	४५ । ६६

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
तुङ्गाति	२५ । २२	तुङ्गाशिमू	२६ । ५०
तुरोपम्	४७ । १-१४	तुङ्गिः	२१ । ४४
तुरायति	२२ । ५	तृका	१३ । ७
तुर्वणिः	४४ । २५	तृक्षम्	१८ । २५
तुर्वशा	११ । १	तृशेदि	२६ । २७
तुर्वगे	१४ । ५	तृपुः	१३ । ७
तुवि	१४ । ४	तृप्तिः	६ । २५
तूताव	२६ । २५	तृपगः	१४ । ३
तूतुजानः	२१ । ४३	तृषु	२१ । ४४
तूतुमिः	२१ । ४३	तेजः	६ । २१
तूतुमाकृषे	४० । ५८	"	२१ । ४३
तुयम्	६ । २२	तोकम्	१३ । ८
"	२१ । ४५	तोका	१३ । ८

श्लोक संख्या	पृष्ठ श्लो०	श्लोक संख्या	पृष्ठ श्लो०
तोदः । ३६	३६ । १०४	दक्षः । १०	१८ । १२६
तोयम् । ३७	३६ । १०५	दध्नीति १०	२२ । १०७
तौरयाणः । ३८	४० । ५४	दध्यति २५	२२ । १०७
त्यजः । ३९	१८ । १०८	दन्नम् । ४०	७ । १०६
त्वः । ४०	५२ । १०९	दद्धि । १०	२४ । १६
त्वचः । ४१	१८ । ११०	दधिकाः । १०	१० । ३३
त्वष्टा । ४२	२ । १०	॥ । १०	३ । २०
॥ । ४३	३ । २०	दधिकावाः । १०	१० । ३३
॥ । ४४	५ । २६	दध्यङ् । १०	५ । २६
त्वसति । ४५	२२ । ११	दना । १०	४८ । १२६
घाः । ४६	२६ । १४	दध्नीति १०	२३ । १०
दंसः । ४७	१६ । १५	॥ । १०	२६ । २६
दंसयः । ४८	३१ । २५	दन्नम् । १०	१४ । १३

पृष्ठ श्लो०	पृष्ठ श्लो०	पृष्ठ श्लो०	
"	५२ । १	दीव्यति	२६ । २४
दम	२० । ४०	दीधितयः	७ । १०
दमनाः	२४ । २	"	१६ । १४
दयने	२० । ३	दीयाति	२२ । ६
"	२५ । १४	दुन्दुभिः	२ । १३
दार्ति	२५ । २२	दुरितम्	४३ । ८५
दासन	३६ । १८	दुगेण	२० । ३६
दार्ति	२५ । २२	दुर्पाः	२० । ३६
दिग्गु	१६ । ३०	दुवस्यति	२४ । १७
दिनम्	८ । १२	दृतः	३७ । ३१
दिवा	८ । १२	"	४७ । ११८
दिमिष्टम्	४६ । १११	द्वेअन्ते	६ । ३
दिग्दिग्	८ । १२	द्विः	६ । १६

श्लोक सं.	पृष्ठ सं.	श्लोक सं.	पृष्ठ सं.
देवताता	१६-१६	द्युम्नः	२१ । ४५
देवपत्न्यः	५ । १२६	द्युति	२६ । २४
देवयवः	१९ । ५	द्युम्नः	२६ । २४
देवाः	५ । १२८	द्युम्नः	२० । ३६
देवाच्या	४३ । ७७	द्युम्नः	२६ । ४४
देवी (कर्णाहुती)	२ । १०१	द्युतना	८ । १३
देवी (जोषी)	२ । १०१	द्युः	८ । १२
देव्याहोतारा	२ । १०	द्रवति	२२ । ४
दोधति	२६ । २५	द्रवत्	२१ । ४४
दोषा	८ । १६	द्रवति	२२ । ४
दोर्गहः	१० । ३३	द्रविसाम्	२८ । २७
दोषिषावि	८ । १२	द्रवः	२० । ३६
द्युः	८ । १२	द्रविसोदाः	२० । ८

	पृष्ठ श्लो०	श्लोक संख्या	पृष्ठ श्लो०
प्राति	२२ ।	४ धन्वा	३८ । ३८
दुवणः	२ । १२	धन्वति	२२ । ७
दुपदम्	३४ । ७	धमति	२२ । ८
दुग्मति	२२ । १०	"	२६ । १६
दुघतः	११ । १	"	२४ । १५
दूणाति	२६ । २६	धमनि	१७ । २०
दूलाति	२२ । ४	धरुणम्	६ । २३
द्वारः	२ । ६	धर्षसिः	३८ । ३७
द्विता	३८ । ३५	धवाः	२१ । ११
द्विवर्ही	४७ । ११७	धवति	२२ । ५५
धनुः	२ । १३	धस्मन्वत्	१० । १०
धन्व	७ । ७	धाता	४ । २१
"	३८ । ३६	धारा	१७ । १८

श्लोक सं०	पृष्ठ श्लो०	श्लोक सं०	पृष्ठ श्लो०
धावति २६	२२ १८:७५	ध्रुवति २७	१७ १८:२०
धासिः २७	२० १८:२२	ध्रुवतिः २८	२२ १८:२३
धक्षिणया २८	१७ १८:२०	ध्रुवति २९	२२ १८:२३
धक्षिण्ये २९	६ १ १	ध्रुवति ३०	२२ १८:२३
ध्वजः ३०	१६ ११ १५	ध्रुवति ३१	२२ १८:२३
ध्वजः ३१	१७ १८:२२	ध्रुवति ३२	२२ १८:२३
ध्वजः ३२	१६ ११ १५	ध्रुवति ३३	२२ १८:२३
ध्वजः ३३	१७ १८:२२	ध्रुवति ३४	२२ १८:२३
ध्वजः ३४	१६ ११ १५	ध्रुवति ३५	२२ १८:२३
ध्वजः ३५	१७ १८:२२	ध्रुवति ३६	२२ १८:२३
ध्वजः ३६	१६ ११ १५	ध्रुवति ३७	२२ १८:२३
ध्वजः ३७	१७ १८:२२	ध्रुवति ३८	२२ १८:२३
ध्वजः ३८	१६ ११ १५	ध्रुवति ३९	२२ १८:२३
ध्वजः ३९	१७ १८:२२	ध्रुवति ४०	२२ १८:२३
ध्वजः ४०	१६ ११ १५	ध्रुवति ४१	२२ १८:२३
ध्वजः ४१	१७ १८:२२	ध्रुवति ४२	२२ १८:२३
ध्वजः ४२	१६ ११ १५	ध्रुवति ४३	२२ १८:२३
ध्वजः ४३	१७ १८:२२	ध्रुवति ४४	२२ १८:२३
ध्वजः ४४	१६ ११ १५	ध्रुवति ४५	२२ १८:२३
ध्वजः ४५	१७ १८:२२	ध्रुवति ४६	२२ १८:२३
ध्वजः ४६	१६ ११ १५	ध्रुवति ४७	२२ १८:२३
ध्वजः ४७	१७ १८:२२	ध्रुवति ४८	२२ १८:२३
ध्वजः ४८	१६ ११ १५	ध्रुवति ४९	२२ १८:२३
ध्वजः ४९	१७ १८:२२	ध्रुवति ५०	२२ १८:२३

शब्दः	पृष्ठ श्लो०	श्लो०	पृष्ठ श्लो०
नचति	१२३ ॥ ७३ ॥ नमः ५१		५३ ॥ ७३ ॥ १
"	२३५ ॥ ७३ ॥ १ ॥ ११		१० ॥ ७३ ॥ १७
नचदाभम्	५३ ॥ ७३ ॥ १० नमते ५१		२६ ॥ ७३ ॥ २६
नक्ष्यति	२३ ॥ ७३ ॥ १० नमन्वा ११		१० ॥ ७३ ॥ ०
नदः	१२३ ॥ ७३ ॥ १० नमसी १०		६ ॥ ७३ ॥ २
नदः	३१ ॥ ७३ ॥ १० नमः १६		२० ॥ ७३ ॥ २०
नदति	२३५ ॥ ७३ ॥ १० ॥ १०		१० ॥ ७३ ॥ २६
नदतुः	१२३ ॥ ७३ ॥ १० नगस्थति १		२६ ॥ ७३ ॥ ०
नदः	२३५ ॥ ७३ ॥ १० नग्या ११		५ ॥ ७३ ॥ ६
नदः	१२३ ॥ ७३ ॥ १० नरः ३		११ ॥ ७३ ॥ ६
नना	१२३ ॥ ७३ ॥ १० ॥ १०		११ ॥ ७३ ॥ ६
नपात्	१२३ ॥ ७३ ॥ १० नराशंसः १		२ ॥ ७३ ॥ ६
नप्री	६ ॥ ७३ ॥ १० नमते ७१		२३ ॥ ७३ ॥ ७

श्लो०	पृष्ठ श्लो०	श्लो०	पृष्ठ श्लो०
नवम् ६	१५ १० ७	निवृम्पुणः	४० १० ५६
नवेदाः १	१२ १ ३	निययम्	१५ १ ८
नव्यम् १०	१५ १० ७	नितोयते	२६ १ २७
नयत् ०१	२३ १ ११	निष्ठा	३४ १ ०८
नमते ०	२२ १ ८	निवर्हयति	२७ १ ३८
नसन्त ०	३५ १ ६	नियुतः	११ १ ३६
नहुपः १	११ १ २	निसुवान्	१२ १ ६
नाकः ४०	५३ १ १	निक्रान्तिः	६ १ ४
नादः ०	१२ १ ४	निर्णिकृ	१५ १ १६
नाम १	६ १ २३	निवपन्तु	२६ १ २७
नापः १	१६ १ १७	निवित्त	१७ १ २०
नाडी ०	१७ १ २०	निशृम्भाः	४६ १ ५५
निवृम्पः १	१४ १ ३	निष्पपी	३१ १ २२

पृष्ठ सं०	पृष्ठ श्लो०	पृष्ठ सं०	पृष्ठ श्लो०
	४० । १५८		४२ । १५९
नीडम्	२० । १२६	नेमिः	१६ । १२६
नीरम्	६ । १२६	नेमिः	१८ । १२६
नु	२१ । १४३	नीः	१७ । १२०
	२६ । १४३	नीति	२४ । १४३
नूकम्	२६ । १४३	पचतः	४३ । १५१
नूच	३६ । १६६	पञ्चमनाः	११ । १५२
नूचित	३६ । १६६	पङ्क्तिः	३८ । १५५
नूतनम्	१५ । १५७	पद्यते	२४ । १५५
नूतनम्	१५ । १५७	पद्यायति	२४ । १५५
नृशम्	१८ । १२६	पतङ्गाः	१६ । १२६
	२० । १२६	पतति	२९ । १२६
नेमः	२० । १२६	पतिः	१९ । १२६

श्लोक संख्या	पृष्ठ श्लोक संख्या	पृष्ठ श्लोक संख्या
अथ ते १०	२३ । १२ । अथ ते १०	२४ । १
अथ ते ११	२४ । १३ । अथ ते ११	२४ । २
अथ ते १२	२५ । १४ । अथ ते १२	२४ । ३
अथ ते १३	२६ । १५ । अथ ते १३	२५ । १
अथ ते १४	२७ । १६ । अथ ते १४	२५ । २
अथ ते १५	२८ । १७ । अथ ते १५	२५ । ३
अथ ते १६	२९ । १८ । अथ ते १६	२६ । १
अथ ते १७	३० । १९ । अथ ते १७	२६ । २
अथ ते १८	३१ । २० । अथ ते १८	२६ । ३
अथ ते १९	३२ । २१ । अथ ते १९	२७ । १
अथ ते २०	३३ । २२ । अथ ते २०	२७ । २
अथ ते २१	३४ । २३ । अथ ते २१	२७ । ३
अथ ते २२	३५ । २४ । अथ ते २२	२८ । १
अथ ते २३	३६ । २५ । अथ ते २३	२८ । २
अथ ते २४	३७ । २६ । अथ ते २४	२८ । ३
अथ ते २५	३८ । २७ । अथ ते २५	२९ । १
अथ ते २६	३९ । २८ । अथ ते २६	२९ । २
अथ ते २७	४० । २९ । अथ ते २७	२९ । ३
अथ ते २८	४१ । ३० । अथ ते २८	३० । १
अथ ते २९	४२ । ३१ । अथ ते २९	३० । २
अथ ते ३०	४३ । ३२ । अथ ते ३०	३० । ३

अंशः ४४	पृष्ठ श्लो०	अंशः ४५	पृष्ठ श्लो०
पत्तमम् ४०	२० क० ३६ नपितरः ४०		४ । ३२
पविः ४१	१७ क० ३७ विता, २		३६ क० ३७
४२	१६ क० ३८ अतुः ४		२० क० ३८
४३	३८ क० ३९ ३७ २१		२९ क० ३९
पवित्रम् ४४	६ । ३९ पिनाकम् ०		५२ क० ४०
४५	३६ क० ४० विपलम् १		६ क० ४१
पाकः ४६	१५ । ४१ विष्टम् ११		१५ । ४२
पाजः ४७	२० । ४२ विष्टाति २		१२ क० ४३
४८	१८ । ४३ विपरत् ४९		२४ । ४४
पाघः ४९	४३ । ४४ पुरन्धिः १		४८ । ४५
पादुः ५०	४० । ४५ ४० १		४८ । ४६
पार्वत्यः ५१	१० । ४६ पुरन्धी १९		१ । ४७
पार्श्वी ५२	६ । ४७ पुरीपम् १		६ । ४८

श्लोक सं०	पृष्ठ सं०	श्लोक सं०	पृष्ठ सं०
पुरु	१४ १०१४	पृच्छति	२४ १०१५
पुरुभोजः	६ १०१०	पृष्ठादि	२५ १०१९
पुंस्त्वः	४ १०११	पृष्ठाति	२५ १०२२
पुंस्तुकांमः	४२ १०५	पृतनाः	११ १०३
पुष्करम्	७७ १०७	पृतनाः	१६ १०६१
पुष्पति	२४ १०१४	पृतनाः	१६ १०३१
पुत्रः	११ १०२	पुत्रसु	१६ १०३१
पुत्री	६ १०१०	पुत्रिकी	७ १०७
पुत्रि	२४ १०१४	पुत्रिका	२ १०१२
पुत्र्यम्	१४ १०१४	पुत्रिका	४ १०१३
पुत्रो	६ १०१०	पुत्र्याः	२८ १०४०
पुत्र	२० १०३८	पुत्र्यो	६ १०४
पुत्रे	१६ १०३१	पुत्र्यो	६ १०३२

शब्द	पृष्ठ श्लो०	श्लो० सं०	पृष्ठ श्लो०
पृथिः	२३	११	प्रतिष्ठा १४ । १२
पृथ्व्यः	११	२५	प्रतीच्यम् १५ । २५
पेनयति	२२	७२	अलम् १४ । ११७
पेगः	७	६	प्रदिवः १४ । ११७
पे	२५	१०	प्रवने १६ । ११७
पेङ्कः	१०	३३	प्रपिचि ५२ । ६५
पेक्ष्यम्	१८	१७	प्रयः ६ । ६५
पेक्ष्यं	१६	३१	प्रवते २२ । १७
प्रकलावतु	४३	७६	प्रवयाः १४ । १७
प्रभा	१३	८	प्रोगुः २१ । १७४
प्रभातिः	१६	१६	प्लवते २२ । १७
प्र	४	११	प्लरः १५ । ११०
प्रतदसु	४६	१०६	प्लरति २२ । ११६

श्लो०	पृष्ठ श्लो०	वर्णनम्	पृष्ठ श्लो०
सुः ०९	१५ ॥ १०० ॥	बहेणा २४	४७ ॥ १०१ ॥
कयति ०३	१६ ॥ १०१ ॥	अदिः १०	४८ ॥ १०२ ॥
जालिगः ०२	१७ ॥ १०२ ॥	अ १०	४९ ॥ १०३ ॥
अदिष्ठः ०२	१८ ॥ १०३ ॥	॥ १०	५० ॥ १०४ ॥
अकुरः ०२	१९ ॥ १०४ ॥	शुद्धिपद १०	५१ ॥ १०५ ॥
अह ०६	२० ॥ १०५ ॥	अल १०	५२ ॥ १०६ ॥
अत ०२	२१ ॥ १०६ ॥	बलापकः १०	५३ ॥ १०७ ॥
अतः ०२	२२ ॥ १०७ ॥	अलिमानः १०	५४ ॥ १०८ ॥
अग्धुः ०२	२३ ॥ १०८ ॥	अहुले १०	५५ ॥ १०९ ॥
असति ०२	२४ ॥ १०९ ॥	आधः १०	५६ ॥ ११० ॥
अवधाय ०२	२५ ॥ ११० ॥	बाहू १०	५७ ॥ १११ ॥
अवसि ०२	२६ ॥ १११ ॥	विस्थाति १०	५८ ॥ ११२ ॥
अवुंय ०२	२७ ॥ ११२ ॥	बीजम् १०	५९ ॥ ११३ ॥

शब्दः	पृष्ठ. श्लो०	शब्दः	पृष्ठ. श्लो०
बुद्धः	४६ । १०६	भगः	४६ । १०६
बुद्धम्	६ । १०६		६ । १०६
बुद्धवृत्तः	४३ । १०६	भनति	४३ । १०६
बुद्धवृत्तम्	६ । १०६	भवेत्	६ । १०६
बुद्धत्	१३ । १०६	भवेत्	१३ । १०६
बुद्धस्यति	३ । १०६	भवेत्	३ । १०६
बुद्धनाटा	४६ । १०६	भवेत्	४६ । १०६
बुद्धुरा	१३ । १०६	भवेत्	१३ । १०६
बुद्धः	१० । १०६	भवेत्	१० । १०६
॥	१३ । १०६	भवेत्	१३ । १०६
बुद्ध	१० । १०६	भवेत्	१० । १०६
॥	२० । १०६	भवेत्	२० । १०६
बुद्धस्यति	३ । १०६	भवेत्	३ । १०६

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
आशुजाकः	४२ । १७५	भूः	७ । ७७
आनुः	८ । १२	भूतः	३६ । १३१
आमिः	२६ । २५	भूतम्	६ । १३६
आमः	१८ । ३८	भूमिः	६ । १३६
आरती	१७ । १८	भूरि	१४ । १३४
आर	६ । १३	भृगवः	४ । १३१
आस्वती	८ । १३	भूमिः	४८ । १३१
आस्वयः	१० । १३	भेषजम्	६ । १३५
आरुष्यति	२२ । १३		१८ । १३४
आरुष्युः	२१ । १३	भोजि	२६ । १३५
आरुजौ	१५ । १३	भोजनम्	२० । १३६
आवनम्	६ । १३	भ्यसते	५२ । १३४
आ	६ । १३	अमति	२१ । १३२

श्लो०	पृष्ठ श्लो०	श्लो०	पृष्ठ श्लो०
भ्राजिः	२६ । २४	मदति	२२ । ६३
भ्रागिः	२६ । २४	मदोमाहि	२४ । ६८
भ्राशपति	२६ । २४	मधु	६ । २६
भ्राग्वाति	२६ । २४	मध्या	२५ । ६०
भ्रेषति	२६ । २४	मनधित्	१२ । ८३
मंइते	२५ । २२	मनामहे	२४ । ६८
मत्	२१ । ४४	मनीषिणः	१२ । ६३
मलः	१९ । १६	मनुः	५ । २६
मधम्	१६ । २५	मनुष्याः	११ । २२
मज्जना	१८ । २७	मन्त्रपते	२४ । ६६
मण्डकः	१९ । १९	मन्दिः	२१ । ६४
मतपः	१९ । २३	मन्इते	२४ । ६६
मन्त्राः	१९ । २३	मन्दी	२६ । ६९

पृष्ठ सं०	पृष्ठ सं०	पृष्ठ सं०	पृष्ठ सं०
१५	२५	मरीचिः	७
१६	२६	मरुतः	८
१७	२७	१	९
१८	२८	मरुतः	१०
१९	२९	२	११
२०	३०	३	१२
२१	३१	मर्त्याः	१३
२२	३२	मर्त्याः	१४
२३	३३	मिदतिः	१५
२४	३४	४	१६
२५	३५	मेयीः	१७
२६	३६	मलिन्मुचिः	१८
२७	३७	मलमजाभिषत्	१९

शब्द	पृष्ठ श्लो०	शब्द	पृष्ठ श्लो०
महाः १ १६	२८	मायते २६	२४
महत् २	२८	माया २७	२७
महः १ ४०	२९	मायुः २८	२७
महयति १	२४	मायुकः २९	२४
महाधने २	२६	माष्टि ३०	२२
माहिपः २	२३	माहिनः ३१	२३
मही १	२६	मित्रः ३२	२६
मः २४	२७	मिनाति ३३	२२
मः १ १	२०	मिनोति ३४	२२
मः १ २	२६	मिमिहि ३५	२४
माश्वित् १	२०	मिमाहि ३६	२४
माकिः १	२६	मिमाहि ३७	२४
मागरः २	२०		

श्लो०	पृष्ठ श्लो०	श्लो०	पृष्ठ श्लो०
निश्चयति	२२	मेहना	३४
मोदुम्	२३	मोकी	५
मोदु	२४	म्यजति	२२
मुषावान्	२५	यदः	५
मूदः	२६		११
मूवः	२७	यतते	२६
मेषः	२८	यतस्तुवः	१२
मेषः	२९	यथा	२६
मेषा	३०	यद्वः	११
मना	३१	यन्तारः	२४
	३२	येन्धि	२४
मेतिः	३३	यमः	३
मेकिः	३४		५

श्लोक संख्या	पृष्ठ श्लो०	श्लोक संख्या	पृष्ठ श्लो०
यमी	४ । २३	यादृशिमन्	४५ । २८
यन्वा	८ । १६	यामि	२४ । १८
यन्वाः	१० । २८	युगत्	२१ । ४५
यशः	६ । २३	युष्यति	२२ । ५
यः	२० । ३६	योक्त्राशि	१६ । १४
यः	२० । ३८	योजनानि	१६ । १३
यहः	६ । २४	योनिः	१० । २८
यः	१८ । २६	यः	२० । ३६
यहुः	१३ । ८	योनिष्टि	२२ । ६
यकः	१३ । २	योति	२४ । १४
यतयति	२६ । २६	यंतु	४४ । ६३
याति	२२ । ४	यंतति	२२ । ६
यादुः	६ । २४	यजः	८ । १५

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
रजः	३० । ४०	रम्मः	५२ । ३
"	३५ । १३	रयिः	६ । २४
रजोते	२२ । ८	"	६० । ४०
रजयति	२४ । १४	"	१६ । १३
रजस्यं	६ । २	रयनाः	१६ । १३
रजयति	२३ । १३	रश्मयः	७ । १५
रगः	१६ । २५	"	५३ । ३
रगम्	१६ । २५	"	६ । २४
रयः	२ । १३	"	२० । ३८
रययति	०२ । ६	रसति	२४ । १४
	०८ । १२३	राका	४ । २३
रिमसः	३ । १	राजनि	२३ । १२
रयति	६ । २६	गति	२५ । २२

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
रात्रिः	२ । १२	रिश्वा	१२ । ६
राघः	२० । ३६	रिक्	१३ । ७
राम्या	८ । १६	रिरीहि	२४ । १६
रायः	२० । ३६	रिरीहि	२४ । १६
राष्ट्री	१२ । ६	रिशादसः	४६ । १४
रासाति	१५ । २२	रिहति	२४ । १५
रासभद्वन्द्वम्	११ । ३५	रिहायाः	१२ । ६
रास्थिनः	४७ । ११५	रुक्	२६ । २४
रिक्थम्	१६ । ३५	रुक्म	७ । ५
रिका	१२ । ६	रुमानाः	१० । २६
रिणानि	२२ । ६	"	४२-१-७५
रिपः	६ । ४	रीयते	
रिपुः	१२ । ६	रुद्रः	

श्लो०	पृष्ठ श्लो०	श्लो०	पृष्ठ श्लो०
रुद्रः	१ । २	रोदसी	४ । २४
"	३ । १६	"	२ । १४
रुशत	४५ । १०२	रोधचक्राः	१० । ३६
रुष	२६ । १४	रोधसी	६ । ३
रोक्थाः	१६ । ३५	रोधस्वत्याः	१० । ३१
रोजति	२२ । ४	रोहितः	१० । ३६
रोजते	५२ । ४	"	११ । ३६
रोतः	६ । २६	"	६० । ४३
रोमति	२३ । ३३	रोति	२४ । ३४
रोमः	१२ । ४	रोहिणः	६ । १६
रोढिः	२६ । २५	रोजति	२२ । ५
रोवतः	६ । १६	रोठते	२२ । ७
रोदसी	१ । १	रोठते	२ । ७

	पृष्ठ श्लो०	श्लो० पृष्ठ	पृष्ठ श्लो०
लोधम् . .	२६ १६१८	वनर्युः २४	१३ १२०७
लोहम् . .	७ १६	वनस्पतिः २५	२ १२०८
वज्रः . .	३८ ४०	वनुप्यति २६	२६ २५
वचणाः . .	१० ३०	वन्ति २७	३७ १३१
वस्तुः . .	१७ २१	वन्तीति २८	२५ १३१
वज्रः . .	१६ २६	वन्दते २९	२४ १३६
वञ्चति . .	२२ १	वपुः ३०	६ २१
वत् . .	२६ १४	वपुः ३१	१५ १०
वधः . .	१८ २६	वभ्रकः ३२	१४ ३
'' . .	१६ २६	वभ्रीभिः ३३	५२ १३२
वध्वः . .	१० ३०	वयः ३४	२० ३८
वनम् . .	७ १०	वयुनम् ३५	१५ १६
'' . .	६ ३१	वयुः ३६	१७ १५

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
वयुनम्	३६ । ४८	वसन्ते	२२ । १
वराहः	८ । १८	वर्षः	१५ । १०
॥	३८ । ३७	वर्म	२० । ४०
वराहवः	३८ । ३७	वर्षः	१० । २६
वरिवः	१६ । ३५	वस्तुः	१७ । २१
वरुणः	३ । १६	वस्तुष्यति	२३ । १३
॥	५ । २७	वसन्ति	१३ । २
॥	४ । २५	वसः	२१ । ४१
॥	५ । ३०	वसिः	१५ । १०
वरुणम्	२० । ४०	वसिष्ठाः	४ । २२
वर्गः	१८ । २६	वसिम	२५ । २१
वर्चः	२० । ३८	वष्टि	२५ । २१
वर्षः	३६ । १४	वसुः	५ । २६

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
वसुः	२० । ३६	वाज	२० । ३८
वसवः	७ । ११	वाजगन्ध्यः	४० । ५२
॥	१ । ३	वाजपस्त्यः	४० । ५२
वस्तोः	८ । १२	वाजयति	२४ । १४
वसवी	८ । १५	वाजसाती	२६ । ३२
वसुने	२२ । ५	वाजिनी	८ । १३
वसि	१० । ३३	वाधिनीवती	८ । १३
वाः	६ । २१	वाजी	१० । ३२
वाक्	१७ । २१	वाजे	१६ । ३४
॥	४ । २३	वाञ्छति	२५ । २१
वाचतः	१२ । ३	वाणः	१७ । १८
॥	१२ । ५	वाणीः	१७ । १६
वाचस्पतिः	३ । १६	वाणीची	१७ । १६

श्लो. क्र.	पृष्ठ श्लो०	श्लो. क्र.	पृष्ठ श्लो०
वातः	३ । ६०	वाहः	३५ । १५
वातरंहा	२९ । ४५	वाहिष्ठः	३८ । ३६
वाताप्यम्	४८ । १२२	विखादः	१६ । ३०
वाति	२२ । ६३	विप्रः	१२ । ३
वामः	१५ । १६	विचष्ट	२५ । २०
वायुः	३ । ११ । १६	विचपीणिः	२५ । २०
वारिः	६ । २२	विजानाता	४२ । २२
वार्यम्	३७ । ३१	विंदयः	१८ । २६
वाविशानः	३७ । ३०	विंदयानि	१६ । १६
वाशी	१७ । १६	विद्रे	३४ । ७
वा	३६ । १८	विधाता	१२ । ३
वासरम्	८ । १२२	वा	४ । २१
वास्तोवतिः	३ । ११ । १६	विधमति	३४ । ३७

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
विनङ्गुली	१५ । ११	विरपयी	१३ । १
विपः	१६ । १३	विवस्वन्तः	११ । २
"	१२ । ३	विवाक्	१६ । ३०
विपन्पत्रः	१२ । ३	विवासति	२४ । १७
विपश्चित्	१२ । ३	विशः	११ । ६
विषा	१७ । २१	विश्वम्	१४ । ४
विशान्तुद्रयो	३ । १५	विश्वकर्मा	३ । २०
विप्रः	१२ । ३	विश्वचरालिः	२५ । २७
विभाचरी	८ । १४	विश्वरूपाः	११ । ४५
विषत्	७ । ७	विश्वानरः	४ । २६
विषातः	२६ । २६	"	५ । २५
विषुते	३७ । २८	विश्वेदेवा	५ । २८
		विषान्धि	१ । ३

	पृष्ठ स्त्रो०		पृष्ठ स्त्रो०
विषय	२१ । २६	वीडु	१८ । २६
विपिष्टि	२२ । ६	वृक्	१८ । २६
विषुसः	२६ । १८	वृकाः	१८ । २६
विष्टु	५३ । १	"	१३ । ७
विष्टी	१६ । ३५	"	२६ । ४६
विष्णुः	१६ । २६	वृत्तवाहिनः	१२ । ५
"	३६ । ४८	वृत्तनम्	१८ । २६
विष्णितः	४८ । २२६	वृत्तक्ति	२६ । २६
विष्णुहः	४३ । ५२	वृत्तम्	२० । ३६
विद्याया	१३ । ३	वृत्र	८ । १६
वाचम्	२३ । ८	वृत्रम्	२० । ३६
वासीटे	४० । ६०	वृत्रतुषो	१६ । ३२
वीरुवः	४३ । ७६	वृत्रम्	४६ । १

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
वृश्चानिः	२६ । २७	वेनानि	२५ । २१
वृषान्धि	६ । १६		२२ । ७
वृषभः	२ । १२	वेनानि	२४ । १४
वृषाकपिः	५ । २५	वेपः	१६ । १५
वृषावपायी	५ । २६	वेवेष्टि	२५ । २३
वेनि	२५ । २१	वेयाति	२५ । २१
७	२५ । २३	वेपः	१६ । १५
७	२२ । ७	वेतसः	५२ । ३
वेदः	१८ । ३५	वेशानरः	२ । ८
वेधाः	१२ । ३	व्यधि	१८ । २८
वेनः	१२ । ३	व्यन्तः	३५ । ११
११	१६ । १६	व्यानीग	१४ । ४
११	४ । २१	व्यीग	७ । ७

शब्दः	पृष्ठ श्लो०	शब्दः	पृष्ठ श्लो०
"	७	शक्तिः	१६ १५
"	६	शक्तम्	१६ १५
शक्तिः	८	शक्तिः	१६ १२
शक्तिः	२२	"	२० २७
शक्तिः	१६	शक्तिः	२४ १६
शक्तिः	४१	शक्तिः	१८ २४
शक्तिः	३८	शक्तिः	१७ २१
शक्तिः	११	"	१६ १५
शक्तिः	१३	"	१७ २२
शक्तिः	१६	शक्तिः	१४ १४
शक्तिः	३६	शक्तिः	१८ २३
शक्तिः	२४	शक्तिः	१७ १८
शक्तिः	२	शक्तिः	१८ २५

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
शम्भुपति	२६ । २६	शवनि	२२ । ८
शमी	१६ । १५	शवः	६ । २४
शम्भुः	४१ । ६१	"	१८ । २५
शम्भुरः	८ । १८	शशमानः	२३ । १३
शम्भुम्	६ । २२	"	४३ । ८०
"	१८ । २६	शश्वतु	१४ । ४
शरत्तम्	२० । ३६	शश्वताः	१६ । १४
शशरः	४८ । १२६	शश्वन्ता	१८ । २४
शश्वः	१८ । २५	शश्वदानः	४३ । ८०
शश्व	२० । ४०	शिशति	२५ । २२
शर्षा	१८ । १३	शिशाम	३४ । ४
"	३८ । ४२	शिशिविष्टः	३६ । ४६
शर्वरी	८ । १५	शिशे	४४ । ८६

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
शिमि	१६ । १५	शुनम्	१८ । २४
शिम्राता	१८ । २३	शुनासरी	२ । १४
शिरिणा	८ । २६	शुमम्	६ । २३
शिरिभि	४६ । १०८	शुरुषः	४६ । ७६
शिल्लुः	१८ । २५	शुष्मम्	१८ । २६
शित्यम्	१६ । १५	शुधनासः	२१ । ४५
शु	१५ । १०	शूरसाती	१६ । ३२
शिवम्	१८ । २३	शुक्ता	२१ । ४४
शियीते	३६ । २०	शुषम्	१८ । २६
शामम्	२१ । ४४	शु	१८ । ४२
शीरम्	३४ । ८	शृङ्गाम्	२१ । २४
शु	२१ । ४४	शृणाति	२६ । २६
शुक्रम्	६ । २१	शेषः	५२ । ३

शब्दः	पृष्ठ सं०	श्लोकः	पृष्ठ सं०
शेवम्	१८ । २२	श्रयतिः	२७ । २८
शेवृषम्	१८ । २३	श्रद्धा	२ । १३
शेषः	१३ । ५	श्रवः	२० । ३८
शेकी	८ । १५	श्रुतिः	२० । ३९
शोचति	२६ । २४	श्रापन्तः	४३ । ८१
शोचिः	२१ । ४३	श्रुष्टी	१४ । ८६
श्रोतति	२२ । १६	श्रुयति	१७ । २८
शसया	३६ । ४७	श्लोकः	१७ । १८
श्यावाः	११ । ३५	श्वधी	११ । ६७
श्यावी	८ । १५	श्वसति	१९ । २७
श्येनः	४ । २१	श्वसिति	२६ । २७
श्येनासिः	११ । ३४	श्वान्नि	१२ । १८
श्रन्	१७ । १७	श्वान्नम्	१६ । ३५

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
स	१७ । २३	सचति	२२ । ३७
श्वेत्या	८ । १३	सचते	५२ । ५४
ज्वःकति	२२ । ८	सचा	३८ । ४०
संपत्	१६ । ३३	सत्	६ । २२
संगुमे	१६ । ३३	सतः	५२ । २
सेवतः	१६ । ३३	सतीनष्ट	६ । २५
सन्धति	२२ । ३	सत्यम्	६ । २४
सगरः	७ । ८	सत्रा	१७ । १७
सङ्काः	१६ । ३३	सदनम्	६ । २३
सङ्ख्ये	१६ । ३३	सदसो	३ । १
सङ्गये	१६ । ३३	सदानी	३ । २
सङ्गमे	१६ । ३३	सदान्वे	४८ । १२५
सङ्गे	१६ । ३३	सद्य	६ । २६

	पृष्ठ श्लो०			पृष्ठ श्लो०	
सद्यः	१६	३२	समनम्	१६	३३
”	२०	३६	समनीके	१६	३४
सनाभयः	१९	१४	समन्तो	१६	३४
सनुतः	१५	८	समर्थे	१६	३२
सनेमि	१४	९	समः	४१	९३
सपति	२४	१७	समितिः	१६	३२
सपर्यति	२४	१७	समीके	१६	३४
सप्तऋषयः	७	११	समुद्रः	७	८
”	५	२९	समोहे	१६	३२
सप्तर्षयः	५	२८	सरशयुः	५	२९
सपितः	१०	३२	सरमा	४	२३
सप्रथाः	४३	७७	सरः	१७	१८
सनाश्रः	१२	५	”	६	२४
समस्तु	१६३	२	”	६	२४

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
संस्थान्	३ । २०	सविता	३ । २०
संस्थती	१७ । १६	"	४ । २५
"	४ । २३	सर्वीमोति	४२ । ७२
संस्थत्वः	३ । ३३	सश्चति	२२ । २
"	१० । ३१	ससम्	२० । ३८
संस्थितः	१० । २६	"	३८ । ३४
संस्थाः	६ । २३	सस्ति	२७ । २६
संस्थाकम्	६ । २५	संस्थिनः	३७ । ३०
संस्थाति	२२ । १	सस्रति	२३ । १०
संस्था	६ । २२	सस्रुतः	१० । २६
संस्थाते	२२ । ७	सस्रः	१५ । ८
संस्थलकम्	४२ । ६८	सस्रः	६ । २४
संस्थिलम्	१० । २७	"	१८ । २९
"	२४ । ४		
संस्थनम्	१६ । १६		

	पृष्ठ	श्लो०		पृष्ठ	श्लो०
सहस्रम्	१४	४	सीम्	४१	६२
साचिवित्	२१	४४	सपिते	२२	५
साध्याः	७	१०	सीराः	१०	१८
साध्यदेवाः	५	२८	सुकम्	२६	१३
सायकः	१८	२७	सुक्षेम	६	२६
सिनम्	२०	३८	सुखम्	१८	२३
„	३८	४०	सुगम्यम्	१८	१७
सिर्नात्राली	४	२३	सुतः	२०	१८
सिन्धवः	१०	३०	सुतुकः	३६	२०
सिरा	१०	२७	सुदत्रः	३४	७२
सिपकतु	५२	४	सुदिनम्	१८	१४
सिस्रति	२३	१०	सुनीयः	१५	६
सीनम्	२०	३८	सुपर्णाः	४	११

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
सुपर्णाः	७ । ११	सूनृताः	८ । १४
"	११ । ३४	"	२० । ३८
सुपर्णी	१७ । २१	सूनृतावती	८ । १४
सुप्रायथाः	३६ । २५	सूनृतावरी	८ । १४
सुमत्	४५ । ६६	सुरिः	१२ । ४
सुम्नम्	१८ । २४	सुर्ते	४० । ६०
सुम्नावरी	८ । १३	सूर्यः	४ । २५
सुवित्ते	१५ । १३	सूर्या	५ । २६
सुविदत्रः	४४ । ६२	सृकाः	१६ । २६
सुरिप्रः	४४ । ८६	सृणिः	४१ । ६१
सुदः	२१ । ४१	सृप्रः	४४ । ८६
सुनरी	८ । १४	सेषति	२२ । ४
सुनुः	११ । ८	सोमः	४ । ११

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
सोमः	५ । ३०	स्नेहयति	२६ । २७
सोमानम्	४४ । ८७	स्पृधः	१६ । ३१
स्तामुः	१२ । ४	स्फुरति	२७ । २८
स्तिपाः	४४ । ८६	स्फुलति	२७ । २८
स्तिया	४३ । ८५	स्पन्दते	२२ । १
”	४३ । ८५	स्पन्द्रासः	१८ । २७
स्तुप्	१२ । ४	स्पमति	२२ । १
स्तृणाति	२६ । २६	स्युमकम्	१८ । २४
स्तृभिः	५२ । १	स्योनम्	१८ । २४
स्तोमति	२४ । १	संसति	२२ । ७
स्तौति	२४ । १४	स्रवति	२२ । ७
स्नथयति	२६ । २७	स्रवन्तिका	१० । ३१
स्नेहति	२६ । २७	स्रोतः	६ । २५

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
स्रोत्याः	१० । २८	स्वरति	२२ । २
स्वः	६ । २३	"	२४ । १५
स्वः	५३ । १	स्वसराणि	८ । १२
स्वञ्चा	३६ । ४७	,	४१ । ६७
स्वदति	२४ । १५	"	२० । ३६
स्वधा	६ । २१	स्वसारः	१६ । १४
"	२० । ३८	स्वादः	१० । २६
स्वधितिः	१६ । २६	स्वस्तिः	४ । २४
स्वधे	६ । १	स्वाहा	१७ । १६
स्वनः	१७ । १८	स्वाहाकृतयः	२ । ८
स्वपिति	२७ । २६	स्वृतीकम्	६ । २५
स्वयम्भुः	७ । ७	हँसासः	११ । ३४
स्वरः	१७ । १८	हनति	२२ ।

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
हन्ति	२२ । ३	”	१० । २६
हन्तात्	२३ । ६	”	११ । ३६
हम्नाति	१३ । १०	”	१६ । १४
हयः	१० । ३२	हरी	११ । ३६
हयति	२३ । ६	हर्म्यम्	२० । ४०
हयन्तात्	२३ । ६	हर्यति	२२ । २
हरयाणः	४० । ५६	हर्यति	२५ । २१
हरः	३५ । १६	हविः	६ । २२
”	२१ । ४३	हविधनि	२ । १४
”	१८ । २८	हस्तघ्नः	२ । १३
हरिः	११ । १	हासमानम्	३७ । ३४
हरस्त्रत्य	१० । ३१	हिकम्	२६ । १३
हरितः	७ । ६	हिनीत	४६ । १०३

	पृष्ठ श्लो०		पृष्ठ श्लो०
विहिता	८ । १५	॥	१९ । १९
विहरययम्	७ । ५	ह्रस्वः	१४ । ३
विहरयवर्णाः	१० । ३०	ह्रस्वते	२४ । १५
विहृक्	१५ । ८	ह्रस्वः	१८ । २८
हुपिश्च	१३ । ७	ह्रस्वति	२५ । २३
हृषिः	२१ । ४३	ह्रस्वा	११ । ३४
॥	१८ । २८		
हृषीमते	२६ । २५		
हृषिः	१६ । ३०		
हृष	७ । ५		
॥	८ । २३		
हृषः	१८ । २८		
हृषा	१७ । २०		

शुभम्

इति ।

शुद्धिपत्रम् ।

शुद्धम्	अशुद्धम्	पृष्ठे	पङ्क्तौ ।
सिन्धुः	सिन्धु	४	१३
ऋतस्ययोनिः	ऋतस्य योनिः	१०	३
ऋतु	ऋतु	१६	७
वेकुरा	वेकुरो	१७	८
वाचो	वचो	१७	१०
स्तनस्तरः	स्तनस्तरः	१८	५
चसति	चसति	२२	१५
विद्रवे	विद्रवे	३०	३
सामो अच्चाः	सामोअच्चाः	३०	१४
पद्भिः	पद्भिः	३१	१
पादि	पादिः	३१	८

(२)

शुद्धम्	अशुद्धम्	पृष्ठे	पङ्क्तौ ।
रसिन्वती	रि सन्वति	३२	१
बृन्दं	ब्रुंदं	३२	१६
बुन्दो	बुन्दो	३२	१६
तृच	तृ च	३६	४
निर्देशे	निर्दिशे	४१	२
अयर्थवो	अयेव्यवो	४१	६
मत्वात्तु	मत्वा तु	४२	१५
मृतानि	मृनीनि	४३	१६
स्याद्	स्यदि	४४	१७
ये नाशयन्ति	येनाशयन्ति	४६	३
वाट्धुपिका	वाट्धुपिका	४६	१३
समाश्रितः	समाश्रितः	४७	१६
स्याद्	स्यद्	४८	२

शुद्धम्	अशुद्धम्	पृष्ठे	पङ्क्तौ ।
गम्भीर	भारसु-	५६	११
गम्भीरो	गम्भीरा	५६	११
हरितो	हीरतो	६२	१५
वक्तव्यो	वं कव्यो	६२	१७
वधेगाः	वधेगाः	६३	७
वन्ध्यानि	वन्ध्यानि	६३	१४
वायाः	वयाः	६४	३
विभागव	विभागन	६५	१६
नगशमं	नगशस	७५	६
जनहितं च	जनहितं	७७	११
द्विगयगभः	द्विगयगभः	८०	२

द्वितीयपृष्ठे सप्तमश्लोकानन्तरं पञ्चमपृष्ठीयद्वात्रिंशत्तमः
षष्ठपृष्ठीयत्रयस्त्रिंशत्तमः श्लोकश्च संनिवेश्यौ । तदनन्तर-
मथस्ताञ्ज, इतित्रिलोकीस्था देवताः ॥' इत्येतावान् पाठः
संनिवेश्यः ।

सप्तमपृष्ठे दिस्वाचकशब्दाः किरणाचकशब्देभ्यःपूर्वं
पाठ्याः ॥

